

Afganistan'da Taliban İktidarı Sonrası Orta Asya Bölgesel Güvenliği

Central Asian Regional Security after the Taliban Takeover in Afghanistan

Rüştü KAYA* - Erdal BAYAR**

Öz

Bu çalışma ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi ve Taliban'ın iktidarı ele geçirmesinin önümüzdeki süreçte Orta Asya bölgesel güvenlik ilişkilerini nasıl etkileyeceği sorusuna cevap aramaktadır. Afganistan kaynaklı güvenlik tehditleri doksanlı yıllar boyunca yeni bağımsız Orta Asya devletlerinin en önemli güvenlik sorunları arasında yer almıştır. 2021 Ağustos ayı itibariyle ABD'nin Afganistan'daki yirmi yıllık askeri varlığını sona erdirmesinin ardından Taliban'ın tekrar yönetime hâkim olması Orta Asya'da Afganistan kaynaklı istikrarsızlık potansiyelini yeniden gündeme getirmiştir. Bu makalede Orta Asya bölgesel güvenlik ilişkilerine etkisi bakımından doksanlı yıllardaki birinci Taliban iktidarı dönemi ile 2021 yılı Ağustos ayı sonrası Taliban'ın yönetime tekrar hâkim olması ile birlikte başlayan ikinci Taliban dönemi karşılaştırmalı yöntemle incelenmektedir. Afganistan'dan kaynaklanan güvenlik sorunlarının Orta Asya devletleri için gerçek bir güvenlik tehdidi olup olmadığı ve gerek bölge devletleri gerek de Rusya ve Çin gibi aktörler tarafından bu sorunların araçsallaştırılma potansiyeli güvenikleştirme yaklaşımı çerçevesinde tartışılmaktadır. Karşılaştırmalı vaka analizi yöntemiyle, birincil ve ikincil kaynakların betimsel analizine dayanarak makalede şu üç temel bulguya ulaşılmıştır: Doksanlı yıllara kıyasla, Tacikistan dışındaki Orta Asya devletlerinin Afganistan'daki ikinci Taliban iktidarını daha az güvenikleştirdikleri ve Taliban'ın iktidarı ele geçirmesini daha özgüvenli bir şekilde karşıladıkları görülmektedir. Doğrudan

---

* Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara, Türkiye, ORCID: 0000-0001-9247-9300, e-posta: rustu.kaya@hbv.edu.tr.

** Arş. Gör. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Erciş İşletme Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Van, Türkiye, ORCID: 0000-0002-1726-7989, e-posta: erdalbayar@yyu.edu.tr.

Geliş Tarihi / Submitted: 05.05.2022
Kabul Tarihi / Accepted: 15.08.2022

Taliban'dan olmasa da, Horasan İslam Devleti gibi Afganistan'daki diğer radikal dini örgütlerden kaynaklanabilecek tehditler özellikle de Afganistan'a sınırı olan bölge ülkeleri için belli ölçüde somut güvenlik riskleri oluşturmaktadır. Afganistan kaynaklı tehdit algısının hem bölge ülkelerindeki yönetimlerin kendi iktidarlarını korumasına, hem de Rusya ve Çin gibi devletlerin başta bölgesel güvenlik ilişkilerinde olmak üzere bölge ülkeleri üzerindeki etkisinin artmasına yardım edecek şekilde güvenleştirilerek araçsallaştırılma potansiyeli bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Afganistan, Bölgesel Güvenlik, Güvenleştirme, Orta Asya, Taliban.

Abstract

This study seeks to answer the puzzle of how the US withdrawal from Afghanistan and the Taliban takeover will affect Central Asian regional security relations in the forthcoming period. Security threats originating from Afghanistan were among the most important security problems of the newly independent Central Asian states during the 1990s. After the end of the twenty-year military presence of the US in Afghanistan as of September 2021, the Taliban's takeover of power brought forth the potential of Afghanistan-based instability in Central Asia again. In this article, the first Taliban rule during the 1990s and the second one that has begun since the Taliban takeover as of August 2021 are examined in terms of their impacts on Central Asian security relations through the comparative method. It is discussed within the framework of the securitization approach whether the security problems arising from Afghanistan are real security threats for the Central Asian states and the potential of these problems to be instrumentalized by both regional states and actors such as Russia and China. Through the comparative case analysis method and based on the analysis of primary and secondary sources, the article comes up with the following three main findings: Compared to the 1990s, Central Asian states, except Tajikistan, have less securitized the second Taliban rule in Afghanistan and they reacted to the Taliban takeover more confidently. Although not coming directly from the Taliban, threats originating from other radical religious organizations in Afghanistan such as the Islamic State-Khorasan pose to a certain degree real security risks for the regional states, especially for those bordering Afghanistan. The threat perception originating from Afghanistan has the potential to be securitized and instrumentalized in such a way as to help the governments in the countries of the region maintain their own power and states such as Russia and China increase their influence on the regional countries, especially in regional security relations.

Keywords: Afghanistan, Regional Security, Securitization, Central Asia, Taliban.

Giriş

2001 yılında uluslararası terörizmle mücadele kapsamında ABD'nin diğer bazı NATO ülkelerinin de desteğiyle Afganistan'a askerî müdahalesi Sovyet sonrası Orta Asya bölgesel güç dengelerini ve siyasi ilişkilerini etkileyen en önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Bu girişim bölgeden uzak bir küresel güç konumundaki ABD'yi bölge politikalarına doğrudan etki edebilecek bir Avrasya gücü hâline getirmişti. Afganistan'da konuşlanmış bir ABD hem Orta Asya ülkeleri üzerindeki siyasi, askerî ve ekonomik etkisini arttırmış hem de Rusya ve Çin gibi diğer bölgesel güçlerin yanında Orta Asya güç dengesine doğrudan etki eden bir aktör haline gelmişti. Afganistan'daki El-Kaide bağlantılı Taliban iktidarını sona erdiren ABD artık Orta Asya devletleri için Afganistan kaynaklı güvenlik sorunlarını ortadan kaldırma potansiyeli olan bir güvenlik ve istikrar sağlayıcı güç konumundaydı. Gerçekten de doksanlı yıllar boyunca Afganistan'daki güç boşluğundan ve buradaki Taliban iktidarından kaynaklı güvenlik tehditleri yeni bağımsız Orta Asya devletlerinin en önemli güvenlik kaygıları arasındaydı. Tacikistan'da bağımsızlığın ilk yıllarına damga vurmuş olan iç savaşta muhalefet bu ülkedeki güç boşluğundan yararlanarak Afganistan'ın kuzeyinde konuşlanmıştı. Özbekistan İslami Hareketi (ÖİH) gibi daha çok Orta Asya kökenli kişilerden oluşan ve başta Özbekistan ve Tacikistan gibi bölge ülkelerinde mevcut iktidarı değiştirerek İslami rejimler kurmayı hedefleyen örgütler de Afganistan'da kendilerine alan bulmuşlar ve iktidarda olduğu yıllarda Taliban rejimi tarafından desteklenmişlerdi. Dolayısıyla ABD'nin Afganistan'daki askerî varlığı ile Taliban iktidarının devrilerek Afganistan'da modern bir ulus devlet inşa edilmesi ve buradaki güç boşluğunun giderilmesi yönündeki çabaları bölge devletlerinde iktidarda bulunan yönetimlerin çıkarları ile örtüşmekteydi.

2021 yılı Ağustos sonu itibariyle ABD'nin Afganistan'daki yirmi yıllık askerî varlığını sonlandırma kararı ve eş zamanlı olarak Taliban militanlarının ABD destekli merkezî hükümet güçlerini yenerek kısa sürede ülkenin tamamına yakınına kontrol altına almasıyla ülkede yeniden Taliban iktidarı başlamış oldu. Bu gelişmeyle birlikte Orta Asya devletlerine yönelik Afganistan kaynaklı güvenlik tehditleri ve istikrarsızlık potansiyeli de tekrar gündeme gelmeye başladı. Taliban'ın iktidara gelmesi Orta Asya devletlerindeki İslami muhalefeti tekrar canlandırabilir bu da bölge devletlerinde bir rejim güvenliği sorunu doğurabilirdi. Ayrıca oluşabilecek

güç boşluğu ya da Taliban'ın olası desteği sayesinde OİH ve IŞİD gibi radikal dini örgütler bu ülkede kendilerine daha rahat yaşam alanı bularak bölge ülkeleri için tehdit oluşturabilirdi. Afganistan'daki çatışmalar ve siyasi istikrarsızlık bölge ülkelerine yönelik kontrol edilmesi güç bir kitlesel göçü tetikleme potansiyeline de sahipti. Her ne kadar Orta Asya devletleri doksanlı yıllara kıyasla ülkelerine yönelik güvenlik tehditlerine cevap verebilme kapasitesi bakımından daha iyi durumda olsalar da Afganistan kaynaklı söz konusu güvenlik soruları bu ülkelerin her birinin ulusal güvenliğine dair kaygılarını ve önceliklerini değiştirme potansiyeline sahipti. Diğer taraftan, ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi aynı zamanda Orta Asya güvenlik ilişkilerinden de büyük oranda soyutlanması anlamına geliyordu. Bu Rusya ve Çin gibi diğer iki büyük gücün bölgedeki etkinliğinin daha da artmasına yol açabilirdi. Nitekim her iki ülke de ABD'nin çekilmesini müteakiben Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) ve Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) kapsamında düzenledikleri zirveler ve askerî tatbikatlarla yeni durumu olabildiğince kendi avantajlarına kullanma arayışına giriştiler. Zaten Rusya ve Çin'in bölgeye yönelik güvenlik politikalarının temelini oluşturan bu güvenlik örgütleri büyük oranda Afganistan kaynaklı aşırıcılık, terörizm, ayrılıkçılık ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi olguların güvenikleştirilmesine dayanmaktaydı. Komşu Afganistan'ın yeniden Taliban yönetimine girmesi ile birlikte Orta Asya'da bu güvenikleştirme için daha müsait bir zemin oluşmaya başladı.

Afganistan kaynaklı güvenlik tehditleri Orta Asya devletleri için somut ve gerçek bir güvenlik sorunu olagelmıştır. Bu özellikle de doksanlı yıllarda, bağımsızlığını yeni kazanmış, askerî ve ekonomik kapasitesi yetersiz, ulus ve devlet inşasının en sancılı dönemlerini yaşayan Orta Asya devletleri için daha da gerçek bir tehditti ve bu ülkeler söz konusu dönemde Afganistan kaynaklı güvenlik sorunları karşısında daha kırılgan durumdaydılar. Fakat bu güvenlik tehditleri zaman zaman gerçek bir güvenlik tehdidi olmalarının ötesinde ve bundan bağımsız olarak bölge devletlerindeki hükümetler ya da Rusya ve Çin gibi bölgede etkili diğer aktörler tarafından güvenikleştirilerek somut ve gerçek bir güvenlik tehdidi gibi sunuldu. Kopenhag Okulu bünyesinde geliştirilen güvenikleştirme

yaklaşımına göre bir meseleyi güvenlik konusu hâline getiren ortada mutlaka gerçek bir tehdidin var olması değil, varmış gibi sunulmasıdır.¹ Meseleler bir sosyal inşa süreci içerisinde, belli söylemler yoluyla güvenlik tehdidi olarak gösterilir ve tanımlanırlar. Bu güvenlikleştirmeyi yapan aktör bu sayede belli bir meseleyi özel bir güvenlik alanına çekerek, bu tehdide karşı normal kuralların ve siyasi süreçlerin dışına taşarak, gerekli her türlü olağüstü önlemi alma hakkını elde eder.² Güvenliği bu şekilde ele almak, belli bir konunun başlı başına gerçek bir güvenlik tehdidi olup olmadığından çok, hangi konunun, hangi şartlar altında, kim tarafından ve ne zaman güvenlikleştirildiğine odaklanmayı gerektirmektedir.³

Bu çalışmada da güvenlikleştirme yaklaşımı çerçevesinde ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi sonrasında bu ülkeden kaynaklanan güvenlik sorunlarının Orta Asya devletleri için gerçek bir güvenlik tehdidi olup olmadığı sorusuna cevap aranmakta ve gerek bölge devletleri gerek de Rusya ve Çin gibi aktörler tarafından bu sorunların güvenlikleştirilme potansiyeli incelenmektedir. Bu kapsamda, birincil ve ikincil kaynaklardan elde edilen verilerin betimsel analizine dayanarak, doksanlı yıllardaki birinci Taliban iktidarı dönemi ile 2021 yılı Ağustos ayı sonrası Taliban'ın yönetime tekrar hâkim olması ile birlikte başlayan ikinci Taliban dönemi, Orta Asya bölgesel güvenlik ilişkilerine etkisi bakımından karşılaştırmalı vaka analizi yöntemiyle tahlil edilmektedir. Makalenin birinci bölümünde Taliban'ın iktidarda olduğu 1996-2001 arası dönem ve daha geniş olarak doksanlı yıllar ele alınarak meselenin tarihsel boyutu analiz edilecektir. İkinci bölümde ise ilk olarak Orta Asya devletlerinin Afganistan'daki yeni duruma bugün nasıl tepki verdikleri incelenecek, ardından bölgesel güvenliği tehdit etme potansiyeli yüksek olan Afganistan'daki radikal dini örgütler ele alınacaktır. Bu örgütlerin bölge ülkeleri için yaratabileceği güvenlik riskleri tahlil edildikten sonra, bu güvenlik risklerinin bölge devletlerindeki iktidarlar ve Rusya ve Çin gibi bölgesel güçler tarafından

---

¹ Barry Buzan, Ole Waever vd., *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998, s. 24.

² Ole Waever, "Securitization and Desecuritization", (ed.) Ronnie D. Lipschutz, *On Security*, Columbia University Press, New York, 1995, s. 55.

³ Barry Buzan, Ole Waever, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, s. 71.

nasıl güvenlikleştirilerek araçsallaştırılabileceği tartışılacaktır. Bu kapsamda, 2022 yılının Ocak ayında Kazakistan'da yaşanan protestolar ve sonrasındaki gelişmeler bu araçsallaştırma potansiyelinin önemli bir ampirik kanıtı olarak ele alınacaktır.

1. Mücahitler Dönemi Afganistan ve Taliban'ın Ortaya Çıkışı

Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra Afganistan'da Dr. Muhammed Necibullah liderliğindeki komünist rejim önemli bir destekten yoksun kalmıştı. Buna karşın bir süre daha kent merkezlerinde kontrolü elinde tutabildi. Fakat muhalefet ile uzlaşmanın yollarını arayan komünist yönetimin bu çabaları sonuç vermeyince mücahit grupların 1992 yılında Kabil'e girmesiyle Necibullah yönetimi son buldu. Böylece Afganistan'da mücahitlerin yönetimi devraldığı yeni bir döneme girilmiş oldu.⁴

Necibullah yönetiminin devrilmesinden sonra kurulan Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı Burhaneddin Rabbani oldu. ABD'nin 2001 yılında Afganistan'a müdahalesi sonrasında Hamid Karzai'nin geçici hükümet başkanı olarak seçilmesine kadar BM nezdinde Afganistan'ın meşru Cumhurbaşkanı olarak görevini sürdürdü. Mücahitler arasındaki koalisyon hükümeti uzun süreli olmadı. Burhaneddin Rabbani'nin Tacik kökenli olması nedeniyle Peştun kökenli mücahitler tarafından fazla desteklenmemesi⁵ ve Gulbiddin Hikmetyar'ın Cumhurbaşkanlığı makamına gözünü dikmiş olması nedeniyle mücahit gruplar arasında çatışmalar baş gösterdi. Burhaneddin Rabbani'nin lideri olduğu Cemaat-i İslami ile Hikmetyar'ın başını çektiği Hizb-i İslami Gulbiddin grupları arasında kanlı çatışmalar yaşandı. Hikmetyar'ın zaten yıllardır süren savaşın

---

⁴ Geçici hükümette gücün gruplar arasında bölünmesine benzer şekilde başkent Kabil farklı mücahit gruplar arasında 12 sektöre bölünmüştü. Kabil düzene kadar birlikte mücadele eden grupların, yönetimin düşmesi sonrasında birbirlerine düşman olma ihtimali oldukça yüksekti. Bakınız: Amin Saikal, *Modern Afganistan: A History of Struggle and Survival*, I.B. Tauris, London, 2004, s. 213.

⁵ 1747 yılında kuruluşundan itibaren Afganistan'da Peştun hâkimiyeti yaklaşık 250 yıl boyunca yalnızca 1929 yılında dokuz aylık bir kesintiye uğramıştı. Peştunlar kendilerini Afganistan'ın asli unsuru olarak gördükleri (hatta Afgan sözcüğü genellikle Peştun etnik kimliğine mensup vatandaşlara atfedildiği) için iktidarın Peştun olmayan birine bırakılmasını desteklemedi.

dolayı zarar görmüş Kabil'e füzelerle saldırısı sonucu şehrin güney kesimleri harabeye döndü ve çok sayıda sivil hayatını kaybetti.⁶

Mücahitler arasındaki çatışmaların yarattığı güç boşluğu ve bu boşluğun sebep olduğu asayişsizlik ortamı, hâlihazırda zor durumda olan Afgan halkının yaşam koşullarını daha da ağırlaştırdı. 1994 yılı ortalarında Kandahar şehrinde Molla Ömer adında bir din adamı yerel komutanların halkı suiistimaline tepki olarak öğrencileri (Taliban) ile birlikte asayiş sağlamaya çalıştı. 1994 yılı Ekim ayında Spin Boldak'ta kamyon mola yerini ve Pakistan sınırı yakınındaki Pasha silah deposunu ele geçirdi. Pakistan İstihbarat Servisi görevlileri nezaretindeki 30 kamyonluk silah desteğinin yanı sıra Pakistan'dan Taliban'a takviye güçlerin katılmasına izin verilmesi Taliban'ın Kandahar'ı ele geçirmesini kolaylaştırdı.⁷ Başlangıçta politik mesajlardan ziyade düzenin ve güvenliğin sağlanmasına odaklanan Taliban, çatışmaların doğurduğu kaotik ortamdan bıkmış olan Afgan halkı nezdinde itibar kazanmaya başladı. Birçok şehri çok az direnişle karşılaşılarak kontrolü altına alan Taliban, ülkenin güney bölgelerinde kontrolü sağladıktan hemen sonra kuzeye yöneldi.⁸ Rabbani ve Ahmed Şah Mesud'un Hikmetyar'a bırakmayı kabul ettikleri Kabil'i kısa bir süre sonra onun elinden alan Taliban, ülke topraklarının yaklaşık yüzde doksanlık kısmında yönetimi ele aldı.⁹

Taliban karşısında tutunmaya çalışan mücahit gruplar ülkenin kuzeyinde bir ittifak oluşturdu. Afganistan'daki Peştun olmayan üç büyük etnik grup (Tacikler, Özbekler ve Hazaralar) bir araya gelerek Afganistan Yüksek Savunma Konseyini kurdu. Bu İttifak Taliban'ın kuzeye ilerleyişini durdurmak ve Orta Asya bölgesine doğrudan tehdit oluşturmasını

---

⁶ Amin Saikal 1800 sivilin öldüğünü belirtirken, bakınız: Amin Saikal, age, s. 215, Jonathan L. Lee ölen sivil sayısının 2000 olduğunu iddia etmektedir. Bakınız: Jonathan L. Lee, *Afghanistan: A History from 1260 to the Present*, Reaktion Books, London, 2018, s. 625.

⁷ Angelo Rasanayagam, *Afghanistan: A Modern History*, I.B. Tauris, London, 2003, s. 145.

⁸ Taliban'ın hızla büyümesi ve nüfuz alanını genişletmesinde harekete katılanların tamamına yakınının Peştun kökenli olmasının da etkisi bulunmaktadır. 1994 yılı Ekim ayında yaklaşık 800 kişi oldukları tahmin edilen Taliban mensuplarının, 1995 yılı Şubat ayına geldiğinde 25.000'e ulaşmasında özellikle Pakistan sınır bölgelerindeki Peştunlardan geniş katılım sağlanmasının etkili olduğu da iddia edilmektedir. Bakınız: Amin Saikal, age, s. 221.

⁹ Abdulkader Sinno, "Explain the Taliban's Ability to Mobilize the Pashtuns", (ed.) Robert D. Crews ve Amin Tarzi, *The Taliban and The Crisis of Afghanistan*, Harvard University Press, Massachusetts, 2009, s. 69.

engellemek amacıyla Tacikistan, Özbekistan, İran e Rusya tarafından da desteklendi. Tacik kökenli Burhaneddin Rabbani'nin liderliğindeki Cemiyet-i İslami, Özbek asıllı General Raşid Dostum'un kurduğu Cünbüş-i Milli ve Hazara kökenli Kerim Halili'nin öncülüğündeki Hizb-i Vahdet-i İslami-yi Afganistan partilerinin birlikte hareket etmesiyle Taliban'ın ilerleyişi bir süre durduruldu, hatta geriletildi. Ancak Cünbüş-i Milli içerisindeki önemli komutanlardan biri olan General Abdülmelik Taliban'a katılınca dengeler değişti ve Taliban Mezar-ı Şerif şehrine girdi. Abdülmelik'in tekrar saf değiştirmesi sonrasında Taliban Mezar-ı Şerif'ten çıkarıldı. Ancak General Raşid Dostum ile General Abdülmelik arasında Cünbüş-i Milli ve Özbeklerin liderliği konusundaki rekabet Taliban karşıtı blokta zayıflamayı da beraberinde getirdi. Afganistan Milli ve İslami İttifak Cephesi, gruplar arasında ortaya çıkan rekabet ve çatışmalar nedeniyle Taliban'a karşı başarılı mücadele edemedi.¹⁰ Hazaracat Bölgesinde ve Özbeklerin yaşadığı bölgelerde bazı gerilla tarzı direniş hareketlerinin dışında Taliban karşısında en güçlü direnç "Pencşir Aslanı" Ahmed Şah Mesud tarafından sürdürüldü. Bu direniş, 9 Eylül 2001 tarihinde gazeteci kılığına girmiş iki El Kaide militanı tarafından düzenlenen bombalı saldırı sonucu hayatını kaybedene kadar devam etti.¹¹ Taliban'ın Afganistan içerisindeki en güçlü rakibinden "kurtulduğu" bu olayın hemen ertesinde gerçekleşen 11 Eylül saldırıları Taliban'ın ABD askerî müdahalesiyle iktidardan düşürülmesi sürecini başlattı.

2. Taliban Afganistan'ı ve Orta Asya Ülkelerinde Artan Güvenlik Kaygıları

Radikal olarak nitelendirebileceğimiz bir anlayışa sahip Taliban mensuplarının yalnızca medreselerde aldıkları dini eğitime değil, Peştunvali (Peştun Yolu-Peştun Töresi şeklinde çevrilebilir) denilen Peştun geleneklerine ve kabile değerlerine de son derece bağlı oldukları göz ardı edilmemelidir. Peştunvali'nin çoğu zaman İslam hukukundan dahi öncelikli olarak uygulandığına şahit olunmuştur.¹² Bu değerlerden

---

¹⁰ Abdullah Yegin, *Afganistan Siyasetini Anlama Kılavuzu*, Rapor, SETA Yayınları 53, İstanbul, 2015, s. 30.

¹¹ Abdulkader Sinno, a.g.e. ss.68-69.

¹² Namus, Cesaret, Misafirperverlik, Sadakat, İntikamcılık... gibi değerlere son derece önem verilen bu değerler sistemi kabileler ile bu kabile mensupları arasında tutkal

“misafirperverliğin”, Taliban tarafından mümkün olduğunca uygulanmaya çalışıldığı ve Taliban'ın kendi kontrolü altındaki bölgelerde çeşitli İslami örgütlere ev sahipliği yaptığı görülmüştür. Taliban'ın, başta El-Kaide olmak üzere Özbekistan İslami Hareketi, Doğu Türkistan İslami Hareketi ve Hakkani Ağrı örgütleri için barınma, eğitim ve operasyon için uygun zemin hazırladığına ilişkin veriler Afganistan'a komşu olan ülkelerde ciddi güvenlik kaygılarına yol açmıştır.¹³ Ahmed Rashid'in “Talibanization” (Talibanlaştırma) olarak adlandırdığı ve Afgan tarzı radikal İslami anlayışın ihraç edilerek özellikle Orta Asya ve Güney Asya bölgelerinde “istikrarsızlaştırıcı” bir rol oynaması endişesi birçok bölge ülkesini rahatsız etmiştir. Ahmed Rashid'e göre Afganistan'da Taliban yönetimi sonrası ortaya çıkan siyasi bölünmüşlük, ekonomik çöküş, İslami fundamentalizm, etnik veya mezhepsel çatışma gibi sorunların yalnızca Afganistan sınırları içerisinde kalması pek mümkün değildir. Bu tür sorunların bölgesel çapta da yansımaları olacak ve sorunlar yerel olmaktan çıkacaktır.¹⁴ BM Güvenlik Konseyi tarafından 8 Aralık 1998 tarihli ve 1214 sayılı karar ile Taliban'a bu konudaki derin rahatsızlıklarını bildiren BMGK üyeleri, Taliban'dan uluslararası teröristlere ve terörist örgütlere ev sahipliği yapmamasını talep etmiştir.¹⁵

Sovyetler Birliği'nin dağılmasını müteakiben bağımsızlıklarını ilan eden Orta Asya devletleri bir taraftan kuruluş döneminin getirdiği sancılarla uğraşırken aynı zamanda sınırlarının hemen ötesinde bir istikrarsızlık adası hâline gelmiş Afganistan'ın ortaya çıkardığı sorunlarla da uğraşmak durumunda kalmışlardır. Bağımsızlıklarını yeni kazanan bu ülkelerde İslam inancının yoğun bir şekilde canlandığı görülmüştür. Ancak yalnızca geleneksel ve ılımlı İslami anlayışların değil, bunların yanı sıra her ne kadar geniş toplum kesimleri tarafından çok benimsenmese de, radikal ve

---

vazifesi görmektedir. Aynı kabileye mensup olmak bir dış tehdide karşı ortak mücadele etmek için yeterli nedendir.

¹³ İran, Rusya ve Orta Asya ülkeleri, Taliban'ın Kabil'i ele geçirmesinin ardından, kuzeye yönelmesi halinde Taliban karşıtı ittifaka yardımda bulunacaklarını ve bu grupları silahlandıracaklarını ilan etmiştir. Ahmed Rashid, *Taliban: İslam, Oil...* ss. 53-54.

¹⁴ Ahmed Rashid, *The Taliban: Exporting Extremism, Foreign Affairs*, 78:6, 1999, s. 22.

¹⁵ Resolution 1214 (1998), United Nations Security Council, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1214>, erişim 18.04.2022.

militan anlayışların da yeniden ortaya çıktığına şahit olunmuştur.¹⁶ Orta Asya'daki rejimlerin ayırım yapmaksızın İslami hareketleri baskılaması ılımlı veya sıradan Müslümanların radikallerin tarafına itilmesi sonucunu doğurmuştur.¹⁷

Jeremy Gunn Orta Asya'da İslami kimliği etkileyen güç ve faktörleri dört gruba ayırmıştır: 1) Hanefi mezhebi öğretileri, Sufi tarikatlar ve halkın uygulamaları tarafından şekillendirilen geleneksel ve yerli İslam, 2) Şiilik, 3) 1991 sonrası dış etkiler, 4) İslamcı Hareketler.¹⁸ Orta Asya'da Sünni Hanefi inancı oldukça yaygındır. Orta Asya'da İslam'ın yayılmasında ve yerleşmesinde etkili olan başlıca Sufi tarikatlar ise; Nakşibendiyye, Yeseviyye ve Kübreviyye olmuştur.¹⁹ Orta Asya'daki Şii inancına sahip halkın büyük bir kısmı İsmaili'dir ve çoğunluğu Pamir Dağlarında yaşamaktadır. Orta Asya'da birçok İslami grup bölgede aktif olarak faaliyetlerde bulunurken, bu gruplardan faaliyet sahasının genişliği ve örgüt büyüklüğü açısından ön plana çıkan üç gruptan söz etmek mümkündür: İslami Rönesans (Yeniden Doğuş veya Uyanış) Partisi, Hizb'ut-Tahrir Hareketi ve Özbekistan İslami Hareketi (ÖİH).²⁰

İslami Rönesans (Uyanış) Partisi Haziran 1990 yılı Haziran ayında Muhammed Şerif Himmetzade ve Abdullah Saidov (Seyid Abdullah Nuri) tarafından Astrahan'da kurulmuş²¹ ve Sovyetlerin yıkılmasından sonra Müslüman cumhuriyetlerde tesis edilen yeni rejimlerin "resmî" İslam anlayışının karşısında yer almış ve İslami okulların açılmasını talep etmiştir.

---

¹⁶ Mariya Y. Omelicheva, *Counterterrorism in Central Asia*, Routledge, New York, 2011, s. 2.

¹⁷ Ahmed Rashid, *Jihad: The Rise of Militant Islam in Central Asia*, Yale University Press, New Haven, 2002, s. 7-8.

¹⁸ T. Jeremy Gunn, "Shaping an Islamic Identity: Religion, Islamism, and the State in Central Asia", *Sociology of Religion*, 64:3, Special Issue (Autumn, 2003), s. 395.

¹⁹ T. Jeremy Gunn, a.g.m. s. 395-397.

²⁰ Orta Asya'daki İslami hareketler yalnızca bu üç grupta sınırlı değildir. Adı geçen gruplardan zaman içerisinde yaşanan kopmalar sonucunda birçok yeni grup (Akramiya, Hizb an Nusra, İslami Cihat Birliği gibi) ortaya çıkmıştır. Bu gruplar genellikle daha radikal noktalara evrilmişlerdir. Bakınız: Mariya Y. Omelicheva, a.g.e, s. 2-3.

²¹ 1990 tarihi Partinin resmî kuruluş tarihi olsa da, daha öncesinde gizli bir şekilde kurulduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, Ahmed Rashid parti kurucularının Molla Muhammed Rüstemov Hindustani'nin talebeleri olduğunu ve adı geçen kişinin Hindistan'daki Deobendi medreselerinde eğitim aldığını da belirtmektedir. Bakınız: Ahmed Rashid, *Jihad*: s. 97-98.

Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte üyelerinin bir kısmı farklı ülkelerde ayrı partilere bölünmüştür. Bunlardan Tacikistan İslami Rönesans Partisi bu ülkede yaşanan ve 1997 yılına kadar devam eden iç savaş sırasında muhalefet bloğu içindeki en güçlü grup olmuştur. 1992'de Tacik yönetiminin İslami partileri yasaklamasından sonra pek çok İslamcı muhalif Afganistan'daki güç boşluğundan istifade ederek bu ülkenin kuzeyine yerleşmiş ve burada kurdukları Birleşik Tacik Muhalefeti üzerinden 1997 yılına kadar merkezî yönetime karşı mücadelelerini Afganistan topraklarından sürdürmüşlerdir.²² Bu süreçte Afganistan'daki İslami hareketlerden destek alan Tacik muhalefeti özellikle de kuzeydeki Tacik kökenli Afgan gruplar tarafından desteklenmiştir. Taliban'ın Afganistan'da yönetimi ele geçirmesi ve kuzeye doğru ilerleyişi Tacik muhalefeti merkezî hükûmetle uzlaşmaya zorlasa da bazı Tacik gruplar bu dönem Taliban'ın da desteğini almıştır.²³ Jeremy Gunn, Tacikistan İslami Rönesans Partisi'nin Tacikistan İç Savaşı sırasında Taliban yönetimindeki Afganistan'dan maddi ve lojistik destek aldığını belirtmektedir.²⁴ İç Savaşın sona ermesiyle birlikte, 1997 yılında bir siyasi parti olarak Tacikistan siyasetine katılan hareket 2015 yılında Duşanbe'de gerçekleşen saldırılarla ilişkili oldukları iddiasıyla terör örgütü ilan edilmiş ve yasaklanmıştır.²⁵

Hizb'ut-Tahrir (Özgürlük Partisi) 1953 yılında Kudüs'te Takıyüddin en-Nebhani tarafından kurulmuş ve temel amaç olarak hilafetin tesis edilmesini belirlemiş bir örgüttür. Dünya'nın birçok farklı ülkesinde faaliyet gösteren bu örgüt, temel amacı olan İslam düzenine ulaşmayı üç aşamada gerçekleştirebileceğini iddia etmektedir. İlk aşamada Müslümanların örgütün kendi felsefesi ve amaçları doğrultusunda eğitilmesi amaçlanmaktadır. Örgüt tarafından eğitilen ve örgütün felsefesini benimseyen Müslümanlar kendi ülkelerinde bu görüşlerin özellikle güç merkezlerinde yayılmasına

---

²² Saodat Olimova, Muzaffar Olimov, "The Islamic Renaissance Party", (ed.) Kamoludin Abdullaev, Catherina Barnes, *Politics of Compromise: The Tajikistan Peace Process, ACCORD*, Issue 10, Conciliation Resources, London, 2001, s. 26-27.

²³ Kamoludin Abdullaev, Catherina Barnes (ed.), *Politics of Compromise: The Tajikistan Peace Process, ACCORD*, Issue 10, Conciliation Resources, London, 2001, s. 92.

²⁴ Gunn, a.g.m. s. 399.

²⁵ Ayetullah Karabeyeser, "Tacikistan İslami Uyanış Partisi Kapatıldı", *Anadolu Ajansı*, 30.09.2015, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tacikistan-islami-uyanis-partisi-kapatildi/389851>, erişim 27.04.2022.

katkıda bulunurlar. Son aşamada ise etnik kimliklerin, milliyetlerin ve politikaların üzerinde yalnızca İslam'a sadakatle bağlı Müslümanlar, seküler düzenleri ortadan kaldırarak ideal bir İslami düzen kuracaklardır. Görüşlerini yaymak amacıyla şiddeti değil, eğitimi bir araç olarak gören Hizb'ut-Tahrir, küresel bir Hilafet/İslam Devleti kurmayı hedeflemektedir. “İnsan (kul) yapımı” ve gayr-i İslami olarak gördüğü modern, seküler devlet yapılarını ve demokrasiyi reddeden örgüt,²⁶ seçimlere katılmamakta ve laik demokratik sistem içerisinde yer alarak iktidara gelmeyi amaçlamamaktadır. Zira bunu “haram” olarak görmektedir.²⁷

1999 yılında Taşkent'te gerçekleşen bir dizi bombalı saldırıdan sorumlu tutulan Hizb'ut-Tahrir, Orta Asya ülkeleri tarafından şiddetle bastırılmakta ve birçok ülke tarafından terör örgütü olarak ilan edilip yasaklanmaktadır. Örgütün şiddet eylemlerine katıldığına ilişkin kesin deliller bulunmamasına karşın, savunduğu düşüncelerin radikal olması nedeniyle, rejimlerin birçoğu tarafından tehdit olarak algılanmaktadır. Hizb'ut-Tahrir'in terör örgütü olup olmadığı hususunda tüm devletlerin ortak kanaatte olmadıkları görülmektedir. Rusya, Çin, Pakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Almanya ve birçok Arap ülkesinde yasaklanmış olmasına karşın, ABD, İngiltere, Hollanda, Danimarka ve Avustralya gibi ülkelerde terör örgütü olarak değerlendirilmemiştir.²⁸

ÖİH adı geçen örgütler içerisinde doğrudan şiddet eylemleriyle ilişkilendirilen ve “terör örgütü” olduğu konusunda en az şüphe duyulan İslami harekettir. Tahir Abdulhaliloviç Yoldaşev ve Jumaboi Ahmadzhanovitch Khojaev (Cuma Namangani) tarafından kurulan bu grup, 1990 yılında Namangan'da yaklaşık beş bin kişilik bir takipçi kitlesiyle ve Suudi fonlarıyla yeni bir cami ve yaklaşık iki bin öğrencinin kalabildiği bir medrese inşa ederek faaliyetlerine başlamıştır.²⁹ Yukarıda bahsi geçtiği üzere Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra İslami Rönesans Partisi'nden

---

²⁶ Hizb ut-Tahrir al-Islami (Islamic Party of Liberation), *Globalsecurity.org*, <https://www.globalsecurity.org/military/world/para/hizb-ut-tahrir.htm>, erişim 28.04.2022.

²⁷ Mahmut Hamsici, “Hizb-ut-Tahrir: Bazı Ülkelerde Yasaklanan Örgütün Türkiye'deki Konumu Ne?”, *BBC Türkçe*, 22 Ocak 2021, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-55752612>, erişim 28.04.2022.

²⁸ Mahmut Hamsici, a.g.m.

²⁹ Ahmed Rashid, *Jihad...* s. 137-138.

birçok üye ayrılarak, kendi ülkelerinde yeni partiler kurmuşlardır. Tahir Yoldaşev ve Cuma Namangani de İslami Rönesans Partisi'nden ayrılarak Adalet Partisini kurmuşlar ve bir İslam Devleti kurmayı kendilerine hedef olarak seçmişlerdir. 1991 yılı boyunca Fergana Vadisinde yerel yönetimi sokak milisleri aracılığıyla bir süreliğine devralan hareket, Mart 1992'de yasadışı bir örgüt ilan edilmiş ve liderleri Tacikistan'a sürgüne zorlanmıştır.³⁰ Tacikistan'a geçerek Tacikistan İç Savaşına katılan Yoldaşev ve Namangani, savaşın sona ermesinden sonra, Taliban yönetimindeki Afganistan'a geçmiştir. İç savaşı bitiren anlaşmaya karşı olan Namangani, İslam Kerimov'un baskılarının artması üzerine 1998 yılında Tacikistan'daki güçlerinin büyük kısmını Taliban'ın iktidarda olduğu Afganistan'a kaydırmıştır. Namangani ve Yoldaşev Afganistan'a geçiş yaptıktan sonra adı Adalet Partisi olan gruplarının adını Özbekistan İslami Hareketi olarak değiştirmişlerdir.³¹

16 Şubat 1999'da Taşkent'te bir dizi bombalama eylemi gerçekleştirilmiş ve Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov'a yönelik bu suikast girişimi sonucunda on altı sivil hayatını kaybederken, yüzden fazla sivil vatandaş ise yaralanmıştır. Tutuklanan yirmi iki şüphelinin hepsi suçlu bulunmuş, altı şüpheli idam mangası tarafından infaz edilirken kalan şüphelilere on ila yirmi yıl arasında hapis cezaları verilmiş ve olaylardan ÖİH sorumlu tutulmuştur.³²

ÖİH'nin gerçekleştirdiğine emin olunan terör saldırılarının bir kısmı yine 1999 yılı içerisinde Kırgızistan'da yaşanmıştır. Tacikistan'daki iç savaştan sonra Duşanbe yönetimi ülkenin her yerinde tam hâkimiyet kuramamıştır ve ÖİH gibi örgütler ülkenin çeşitli bölgelerinde konuşlanmaya ve buradan Fergana vadisindeki sınır bölgelerinden sızarak Kırgızistan ve Özbekistan gibi ülkeleri tehdit etmeye devam etmişlerdir. 1999 yılı Ağustos

---

³⁰ Svante E. Cornell, "Narcotics, Radicalism, and Armed Conflict in Central Asia: The Islamic Movement of Uzbekistan", *Terrorism and Political Violence*, 17:4, 2005, s. 626.

³¹ Thomas M. Sanderson, Daniel Kimmage, David A. Gordon, "From the Fergana Valley to South Waziristan: The Evolving Threat of Central Asian Jihadists", CSIS Report, March 2010, s. 6.

³² Naumkin, Vitaly V., "Militant İslam in Central Asia: The Case of the Islamic Movement of Uzbekistan", *Berkeley Program in Soviet and Post-Soviet Studies*, Working Paper Series, Spring 2003, s. 28-29.

ayının başlarında Namangani liderliğindeki bir grup savaşçı Fergana Vadisi'nin Kırgızistan tarafında kalan Batken bölgesindeki birkaç köyü ele geçirmiş ve Ekim ayına kadar bu bölgede Kırgız güçleri ile mücadele etmişlerdir.³³ Ağustos 1999'da yirmi bir kişilik bir militan grubunun Oş bölgesinde ufak bir kasabada bir belediye başkanını ve çalışanlarından üçünü rehin alması sonrasında rehineler için istenen fidyenin Kırgız makamlarınca ödenmesi ve kendilerine bir helikopter tahsis edilerek Afganistan'a geçişlerinin sağlanması olayı Özbek makamlarınca sert bir şekilde eleştirilmiştir.³⁴ Bir meteoroloji istasyonunun ele geçirilmesi, dört Japon jeoloğun ve sekiz Kırgız askerinin rehin alınması gibi eylemleri de gerçekleştiren ÖİH, bölge ülkelerinin ortak öfkelerini üzerine çekmiştir. Ekim 1999'da Özbek ve Kazak Hava Kuvvetleri destekli Kırgız güçleri ÖİH militanlarını püskürtmüştür. Bu olaydan yaklaşık bir yıl sonra düzinelerce ÖİH ve diğer gruplardan militanların başlattığı saldırı Kırgız Askerî Güçleri tarafından engellenmiş,³⁵ 12 Ağustos 2000'de Kırgızistan'da dört Amerikalı dağcının kaçırılmasından yaklaşık altı hafta sonra ÖİH, ABD tarafından terör örgütü listesine alınmıştır.³⁶

ABD'nin Afganistan'a askerî müdahalesi sonrasında Pakistan'a geçen ÖİH'nin yeni üs noktası Peştun kabilelerin yoğun olarak bulunduğu Kuzey Veziristan bölgesi olmuştur.³⁷ Bu dönemden itibaren Taliban ve El-Kaide ile daha yakın teması geçen ÖİH militanları "Küresel Cihat" düşüncesine daha aşına oldular. Yalnızca Özbekistan ve çevresinde kurulacak bir İslam Devleti hedefine mi odaklanmak gerektiği, yoksa daha küresel çapta bir mücadeleye mi dâhil olunmasının daha faydalı olacağı konusu ÖİH içerisinde tartışılmıştır. Nitekim bu tür tartışmaların zamanla örgüt içerisinde farklı fraksiyonların ortaya çıkmasına yol açtığı görülecektir. Özellikle 2013-2016 yılları arasında ÖİH başta olmak üzere Orta Asya kökenli İslami hareketlerde çeşitli ayrışmalar yaşandı. Suriye'deki "Cihad"a katılmak için bölgeye giden savaşçıların büyük bir kısmının Suriye'deki

---

³³ Thomas M. Sanderson, Daniel Kimmage, David A. Gordon, age, s. 6-7.

³⁴ Naumkin, Vitaly V., a.g.e. s.40. Svante E. Cornell, s. 627.

³⁵ Thomas M. Sanderson, Daniel Kimmage, David A. Gordon, age, s. 7

³⁶ Counter Extremism Project, "Islamic Movement of Uzbekistan", <https://www.counterextremism.com/threat/islamic-movement-uzbekistan>, erişim 27.04.2022.

³⁷ Thomas M. Sanderson, Daniel Kimmage, David A. Gordon, age, s.7

El-Kaide yanlısı El-Nusra'dan ziyade İŞİD'e bağlılık göstermeleri, El-Kaide ve Taliban ile bu savaşçı grupların arasının açılmasına sebep oldu. ÖİH lideri Osman Gazi'nin İŞİD'e bağlılığını ilan etmesinden sonra ÖİH içerisinde El Kaide'ye bağlı olanlar ve İŞİD'e bağlı olanlar şeklinde ayrışmalar yaşandı. 2015 yılı Kasım ayında Zabul şehrinde ÖİH (Osman Gazi Grubu) ve Horasan İslam Devleti ile Taliban arasındaki çatışmalarda ÖİH lideri Osman Gazi Taliban tarafından öldürüldü.³⁸ ÖİH içinden çıkan Ömer Gazi Grubu, İslami Cihat Birliği ve Türkmenistan İslami Hareketi gruplarının El Kaide ve Horasan İslam Devleti örgütleriyle ilişkilerinde dalgalanmalar görüldü. Cemaat-i Buhari gibi El Kaide'ye sadakatle bağlı bazı gruplar dışında neredeyse tüm İslami gruplar İŞİD'in bölgedeki kolları olarak adlandırılabilir Horasan İslam Devleti veya Orta Asya İslam Devleti ile az veya çok temasa geçti. Bu tercihlerin yalnızca ideolojik olmadığını, fon ve lojistik destek alabilme umudunun oldukça ciddi bir motivasyon unsuru olduğu akılda tutulmalıdır. 2010 yılından sonra Afganistan'ın kuzey bölgelerine yerleşmeye başlayan Orta Asya kökenli cihatçı örgütlere mensup çok sayıda militanın 2014 yılı itibariyle Orta Doğu'daki çatışmalarda İŞİD saflarına katılması Orta Asya ülkelerinde de tehdit algısını yükseltti.³⁹

3. Afganistan'da İkinci Taliban İktidarına Orta Asya Devletlerinin Yaklaşımları

ABD'nin Afganistan'dan askerlerini çekmesiyle birlikte Taliban'ın hızlı bir biçimde Afganistan'da iktidarı ele geçirmesi Orta Asya'da devletlerinde Afganistan kaynaklı güvenlik sorunlarının görece daha çok gündemde olduğu doksanlı yılların hatırlanmasına ve bugün de benzer sorunların yaşanıp yaşanmayacağına dair soruların tekrar sorulmasına sebep oldu. Taliban tıpkı Afganistan'da olduğu gibi Orta Asya ülkelerinde de İslami rejimler kurulmasını destekleyen bir siyaset izleyecek miydi? Orta Asya ülkelerindeki İslamcı muhalefet hareketleri ya da dini yapılanmalar Taliban'ın Afganistan'da iktidarı ele geçirmesinden cesaret alarak kendi ülkelerinde de benzer bir dönüşüm yaşanması için faaliyetlerini

³⁸ Antonio Giustozzi, *The Islamic State in Khorasan: Afghanistan, Pakistan and the New Central Asian Jihad*, Hurst & Company, London, 2018, s. 51.

³⁹ Antonio Giustozzi, age, s. 154-156.

yoğunlaştıracak mıydı? Taliban bu gibi ajandaları olan ve hâlihazırda Afganistan'da konuşlu ÖİH gibi radikal örgütlere ya da İŞİD bağlantılı militanlara destek vererek bunların Orta Asya ülkelerine yönelik eylemlerinde Afganistan topraklarının kullanılmasına müsaade edecek miydi? Öte yandan hem bölge ülkelerine yönelik potansiyel güvenlik tehditlerinin artması hem de ABD'nin bölgeden çekilmesi Rusya ve Çin gibi diğer bölgesel güçlerin Orta Asya güvenlik mimarisindeki ve bölge ülkeleri üzerindeki etkilerinin artmasıyla mı sonuçlanacaktı? Taliban'ın iktidarı ele geçirdiği 2021 yılı Ağustos ayından bugüne yaşananlar ve yapılan açıklamalar tüm bu soruların belli ölçüde cevaplanmasına ve gelişmelerin Orta Asya bölgesel güvenlik ilişkilerini bundan sonra nasıl etkileyeceğine dair çıkarımlarda bulunulmasına imkân sağlayacak belli ipuçları içermektedir.

Orta Asya devletlerinin Afganistan'daki Taliban iktidarına yönelik ilk tepkilerinden yola çıkarak bu ülkelerin gelişmeleri doksanlı yıllara nazaran daha özgüvenli bir şekilde karşıladıklarını söyleyebiliriz. Aslında ABD Afganistan'dan çekileceğini çok önceden henüz Obama döneminde ilan etmişti, dolayısıyla bu Orta Asya devletleri için beklenmedik ve onları hazırlıksız yakalayan bir gelişme değildi. Öte yandan Orta Asya devletleri uzun yıllar sınırında istikrarsız bir Afganistan'la yaşamayı da öğrenmişti ve bölge ülkeleri bugün buradan kaynaklanabilecek herhangi bir tehdide karşı daha hazırlıklı durumdaydı. Ayrıca bu ülkeler uzun süredir Taliban'ın Afganistan'da yönetimi ele geçirme ihtimaline karşı hazırlık yaparak sınır güvenliklerini güçlendirmeye odaklanmışlardı.⁴⁰ Dolayısıyla, Orta Asya bugün görece istikrarlı bir bölgedir ve bölge ülkeleri arasında iletişim ve iş birliği doksanlı yıllara göre daha güçlü; bölge devletlerinin askerî imkânları ve sınır güvenliği kapasiteleri ise çok daha gelişmiş durumdadır. Ayrıca bu ülkeler Taliban'ı doksanlı yıllara göre çok daha iyi tanımaktadırlar ve Taliban'la aralarında daha güçlü bir iletişim vardır.⁴¹

---

⁴⁰ Temur Umarov, "Do the Taliban Pose a Threat to Stability in Central Asia?", *Carnegie Moscow Center*, 3 Eylül 2021, <https://carnegiemoscow.org/commentary/85271>, erişim 29.04.2022.

⁴¹ Bruce Pannier, "How Much Will Afghanistan Change Central Asia's Relations With Russia, China, And The United States?", *RFE/RL*, 24 Ağustos 2021, <https://www.rferl.org/a/central-asia-afghanistan-neighbors/31426320.html>, erişim 29.04.2022.

Diğer taraftan Taliban da Orta Asyalı delegasyonlarla görüşmelerinde komşu ülkelere Afganistan üzerinden saldırılar düzenlenmesine asla izin verilmeyeceğini vurgulamaktadır. Taliban'ın Dışişleri Bakanı Muttaki Afganistan topraklarının başka ülkelerin güvenliğini tehdit etmek üzere kullanılmasına müsaade etmeyeceklerini belirtti⁴² ve buna benzer açıklamalar sonrasında başka Taliban yöneticileri tarafından da çeşitli vesilelerle tekrarlandı. Tüm bu sebeplerle Orta Asya devletleri her ne kadar henüz Taliban'ı Afganistan'ın meşru temsilcisi olarak tanımasalar da ilk andan itibaren sahadaki gerçekliğe kayıtsız kalmayarak Taliban yönetimiyle iletişim kurmaktan çekinmediler.

Bu genel trendin tek istisnası ise başından beri Taliban'ın Afganistan'da hâkim olmasından çeşitli sebeplerle tedirginlik duyan Tacikistan oldu. Tacikistan bu süreçte şimdiye kadar Afganistan'a heyet yollayıp Taliban yönetimi ile diyalog kurmayan tek bölge ülkesi oldu. Tacikistan Devlet Başkanı İmamali Rahman, Taliban ile birlikte Afganistan'ın yeniden uluslararası terörizmin merkezi hâline geldiğini ve bu süreçte IŞİD, El-Kaide ve daha çok Tacik vatandaşlarından oluşan Ansarullah örgütü gibi radikal gruplarla bağlantılı binlerce militanın hapisten salıverildiğini söyledi. Başta Ansarullah militanları olmak üzere binlerce militanın Tacikistan'ın güneyindeki Afgan topraklarındaki terörist kamplarında yuvalandığını söyleyen Tacik yönetimi bu unsurların Tacikistan'ın güvenliğine tehdit oluşturduklarını düşünüyor.⁴³ Ayrıca Tacikistan, nüfusun yaklaşık dörtte birini Taciklerin oluşturduğu Afganistan'da, Peştun milliyetçiliğinin hâkim olduğu Taliban'ın yeterince kapsamlı bir yönetim kurmadığını ve Tacikler yeni yönetimde hak ettiği şekilde temsil imkânı bulamadığı sürece Taliban'ı tanımayacağını belirtti.⁴⁴ Taliban'a karşı ülkenin kuzeyindeki Tacik direnişini temsil eden Pencşir

---

⁴² Navbahor Imamova, "Taliban Takeover Spurs Central Asian Diplomatic Activity", *VOA*, 29 Ekim 2021, <https://www.voanews.com/a/taliban-takeover-spurs-central-asian-diplomatic-activity/6290950.html>, erişim 29.04.2022.

⁴³ Mumin Ahmadi, "Istochniki: "Ansorullakh' gotovit napadenie na Tadzhiqistan. Tadzhiqskie siloviki perevedeny v rezhim povyshennoi gotovnosti", *Radio Ozodi*, 24 Eylül 2021, <https://rus.ozodi.org/a/31476419.html>, erişim 29.04.2022.

⁴⁴ Ayzirek İmanaliyeva, Kamila İbragimova, "Kyrgyzstan, Tajikistan diverge on approaches to Afghanistan" *Eurasianet*, <https://eurasianet.org/kyrgyzstan-tajikistan-diverge-on-approaches-to-afghanistan>, erişim 29.04.2022.

hareketini de destekleyen Tacikistan yönetimi, Taciklerin Afganistan yönetimine hak ettiği oranda temsil edilmesi için Taliban yönetimi ile Pencşir hareketi arasında diyalog kanalları oluşturmaya çalışsa da Taliban'dan karşılık bulamadı.⁴⁵

Afganistan'daki gelişmelerden etkilenme potansiyeli yüksek bir diğer Orta Asya ülkesi Özbekistan ise başından beri Taliban iktidarına yönelik daha yapıcı bir yaklaşım sergiledi. Bir yandan Afganistan ile sınır bölgesinde bulunan Tirmiz bölgesinde kurduğu lojistik merkez üzerinden Afganistan'a yönelik uluslararası insani yardımların ulaştırılmasını sağlarken diğer taraftan Afganistan'dan yapılan tahliyeler için diğer devletlere lojistik destek verdi.⁴⁶ Özbek yetkililer başta elektrik ihracatı olmak üzere karşılıklı ticari ilişkileri sürdürmek ve güvenlik noktasındaki kaygıları gidermek adına pek çok kez Taliban ile görüşmekten çekinmedi. Afganistan'daki Mezar-ı Şerif havalimanının onarımına yardım edeceğini ilan eden Özbek yönetimi bu ülkeye yönelik elektrik ihracatının da devam edeceğini belirterek, bu ihracatın karşılığını tahsil edebilmek için uluslararası finans kurumlarından Afgan varlıklarının dondurulmasına son verilmesini bile talep etti.⁴⁷ Başta Çin ve Kazakistan olmak üzere diğer devletlerin Afganistan'la ticaretlerinin geçiş güzergâhında yer alan Özbekistan'ın, bu ticari faaliyetlerden elde ettiği gelir⁴⁸ düşünüldüğünde Taliban üzerindeki finansal yaptırımların sonlandırılmasını istemesi son derece anlaşılabilir bir durumdur.

Afganistan'a doğrudan sınırı olan diğer bir bölge ülkesi Türkmenistan da bu ülkedeki yeni gerçekliği hemen kabul edip Taliban ile resmî temaslarda

---

⁴⁵ Farangis Najibullah, Mumin Ahmadi, "Resistance Leader Masud 'Visited Dushanbe' For Afghan Peace Talks, But Taliban Didn't Show Up", *RFE/RL*, 13 Ekim 2021, <https://www.rferl.org/a/tajikistan-masud-talks-taliban/31507572.html>, erişim 29.04.2022.

⁴⁶ Navbahor Imamova, "Central Asia Wrestles With New Reality in Afghanistan", *VOA*, 25 Ağustos 2021, https://www.voanews.com/a/south-central-asia_central-asia-wrestles-new-reality-afghanistan/6209983.html, erişim 29.04.2022. ve Navbahor Imamova, "Taliban Takeover Spurs..."

⁴⁷ "Uzbekistan predlozhit razmorozit' aktivy Afganistana v zarubezhnykh bankakh. Chto o nikh izvestno?", *Gazeta.uz*, 17 Eylül 2021, <https://www.gazeta.uz/ru/2021/09/17/frozen-assets/>, erişim 29.04.2022.

⁴⁸ Bruce Pannier, "Uzbekistan Has Good Reasons To Be On Good Terms With The Taliban", *RFE/RL*, 23 Eylül 2021, <https://www.rferl.org/a/uzbekistan-taliban-business-relations/31474600.html>, erişim 29.04.2022.

bulunma yolunu tercih etti. Bu temaslarda ele alınan en önemli konular enerji ile ilgili projelerdi. Türkmenistan Afganistan topraklarından geçen Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan (TAPI) doğalgaz boru hattı ve Türkmenistan-Afganistan-Pakistan (TAP) elektrik iletim hattı gibi projelerin bu ülkedeki yönetim değişikliğinden etkilenmeden devam ettirilmesini istemekteydi. Taliban ile yapılan görüşmelerde Türkmenistan-Afganistan demiryolu projesi de dâhil olmak üzere tüm bu projelerin yapımına devam edilmesi kararı alındı.⁴⁹ Diğer bölge ülkelerinin aksine Afganistan ile ortak sınırı olmayan ve Afganistan'da görece daha az soydaşı olan Kazakistan ve Kırgızistan liderlerinden ise her ne kadar bölgede dini bir rejim kurulmuş olmasının çeşitli riskler barındırdığına yönelik açıklamalar gelse de,⁵⁰ her iki ülke de Taliban ile gayri resmî görüşmeler yoluyla bağ kurmanın hem ticari ilişkilerin sürdürülmesine hem de Afganistan kaynaklı potansiyel istikrarsızlıkların kontrol altına alınmasına imkân sağlayacağını düşünüyor.⁵¹ Özellikle de Kazakistan Afganistan'a önemli miktarda buğday, un ve petrol ihraç ediyor. Bir önceki yıl Kazakistan'ın toplam un ihracatın yaklaşık üçte ikisinin Afganistan'a yapıldığı⁵² düşünülecek olursa bu ticari ilişkilerin sürdürülmesinin Kazakistan'ın Taliban siyasetinde önemli bir belirleyici ve öncelik olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

4. Bölge Devletlerine Tehdit Olarak Afganistan'daki Radikal Dini Örgütler

Orta Asya devletlerinin Afganistan'da Taliban iktidarının yerleşmesine verdiği tepkiler ve Taliban'la kurduğu ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda buradaki temel tehdit algısının Taliban'ın kendisinden

---

⁴⁹ “Turkmenistan: TAPI talk turn to pragmatic matters”, *Eurasianet*, 18 Ocak, 2022, <https://eurasianet.org/turkmenistan-tapi-talk-turns-to-pragmatic-matters>, erişim 29.04.2022.

⁵⁰ “Prezident Sadyr Zhaparov na sammite ODKB ozvuchil pozitsiiu Kyrgyzstana po situatsii v Afganistane”, 16 Eylül 2021, *Prezident Kyrgyzskoi Respubliki*, http://www.president.kg/ru/sobytiya/20675_prezident_sadir_ghaparov_na_sammite_od_kb_ozvuchil_pozitsiyu_kirgizstana_po_situacii_v_afganistane, erişim 29.04.2022.

⁵¹ Bruce Pannier - Kazakhstan, Kyrgyzstan Open Channels With The Taliban”, *RFE/RL*, 1 Ekim 2021, <https://www.rferl.org/a/kazakhstan-kyrgyzstan-taliban/31487684.html>, erişim 29.04.2022.

⁵² Almaz Kumenov, “Kazakhstan wheat redirected away from Afghanistan”, *Eurasianet*, 26 Ağustos 2021, <https://eurasianet.org/kazakhstan-wheat-redirected-away-from-afghanistan>, erişim 29.04.2022.

çok, Afganistan'da yaşam alanı bulan ve Orta Asya kökenli militanların sayıca fazla miktarda bulunduğu Horasan İslam Devleti, Ansarullah, İslami Cihat Birliği, İmam Buhari Cemaati ya da ÖİH'nin uzantılarından oluşan diğer radikal gruplardan kaynaklandığı görülmektedir. Gerek bölge devletleri gerek Rusya ve Çin gibi ülkeler için ABD'nin Afganistan çekilmesi ve Taliban'ın iktidarı ele geçirmesi iki sebepten dolayı bu güvenlikleştirmeyi beslemektedir. Birincisi bu çekilme sonrası Afganistan'da ortaya çıkabilecek güç boşluğu bu radikal örgütlerin daha da güçlenmesine yol açabilecektir. Bu örgütler her hâlükârda ABD'nin çekilmesini kendileri için bir zafer olarak görmektedirler⁵³ ve bu algı söz konusu devletlerdeki güvenlik kaygılarını beslemekte ya da bu güvenlikleştirmeyi kolaylaştırmaktadır. İkincisi, Taliban'ın bu örgütlerle mücadelede gereken özeni göstermeyeceği ve hatta bunları zımnî olarak destekleyeceği endişesi de bu güvenlikleştirmeye zemin hazırlamaktadır. Tacikistan dışındaki bölge devletleri Taliban'la iyi ilişkiler kurarken sadece ticari saiklerle değil bunun Afganistan'daki diğer radikal örgütlerle mücadeleye de olumlu yansıtacağı düşüncesiyle hareket etmektedirler. Buna karşılık, Taliban da bölge devletlerine güven vermek adına Afganistan topraklarını komşu devletlere tehdit olarak kullanılmasına izin verilmeyeceğini açıkladı ve sınır bölgelerindeki güvenliği arttırmak için buralara ek kuvvetler konuşlandıracağını ilan etti.⁵⁴ Söz konusu örgütlerin varlığı bir yandan Taliban'ın Afganistan'daki iktidarını tehdit edip, sahada ülkenin bütün bölgelerinde hâkimiyet kurmasına engel olurken, diğer yandan da bu örgütlerle mücadele izlenimi Taliban'a "daha az radikal" bir örgüt olarak diğer devletler nezdinde görece meşruiyet kazandırmaktadır. Yine de Taliban'ın El-Kaide ve IŞİD bağlantılı bu örgütlerle ilişkisinin geleceğine dair kesin öngörülerde bulunmak zordur. Her ne kadar Taliban Orta Asya devletlerine karşı askerî herhangi bir girişimi desteklemeyeceğini açıklamış

---

⁵³ "TM Interview with Chairman of the Kazakhstan Council on International Relations' Erlan Karin", *The Jamestown Foundation, Terrorism Monitor*, 19:19, 2021, https://jamestown.org/wp-content/uploads/2021/10/TM_October-7-2021_2.pdf?x91599, erişim 29.04.2022.

⁵⁴ Farangis Najibullah, Mustafa Sarwar, "Taliban Says New Troops Near Central Asian Borders Will Bring Stability. The Neighbors Are Not So Sure", *Gandhara*, 16 Şubat 2022, <https://gandhara.rferl.org/a/taliban-troops-central-asia-borders-stability/31706961.html>, erişim 29.04.2022.

ve IŞİD'e karşı olduğunu ilan etmişse de hem Taliban'ın geçmişte El-Kaide bağlantılı örgütlerin bölgedeki faaliyetlerini desteklemiş olması hem de Taliban ile diğer örgütler arasındaki geçişkenlik ve organik bağlar nedeniyle Taliban iktidarının bölge ülkeleri için tehdit potansiyelinin dışlanamayacağını savunan görüşler de bulunmaktadır.⁵⁵

Son yıllarda Orta Asya devletlerinin Afganistan'daki durumdan duydukları güvenlik kaygılarını derinleştiren diğer bir husus da daha önce Suriye ve Irak'ta savaşıyan Orta Asya kökenli IŞİD militanlarının, örgüt bu ülkelerde zemin kaybettikçe Afganistan'a geçmiş olmalarıdır. Dünyanın diğer pek çok ülkesinden olduğu gibi Orta Asya ülkelerinden ve Afganistan'da bulunan Orta Asyalı militanlar arasından da IŞİD'e katılımlar olmuştur. Sayılarının yaklaşık dört-beş bin civarında olduğu tahmin edilen ve sayıca Özbek ve Taciklerin büyük çoğunluğu oluşturduğu bu Orta Asyalı militanların bir kısmının bugün Afganistan'a geçmiş olduğu ve başta Horasan İslam devleti olmak üzere bu ülkedeki diğer radikal örgütlerin bünyesinde faaliyet gösterdikleri düşünülmektedir.⁵⁶ Daha çok ülkenin kuzey bölgesinde konuşlanmış bu gruplar Afganistan'a sınırı olan Orta Asya devletlerinin güney sınırlarının güvenliğini tehdit etmektedirler. Orta Asya devletleri hem sınır bölgelerinde bu gruplardan gelebilecek saldırılara hem de sınırlardan yaşanacak militan sızmalarına karşı daha dikkatli olmak durumunda kalmışlardır.

Yukarıda değindiğimiz üzere, Tacikistan Afganistan'ın kuzeyinde konuşlanmış bu örgütleri hâlihazırda güvenlikleştirmiş durumdadır. Taliban yönetimi ile diyalogu sürdüren Özbekistan'da ise sınır güvenliğine dair sorunlar çok dillendirilmese de sınır bölgelerinde yaşanan gelişmeler belli ölçüde güvenlik risklerinin bulunduğunu göstermektedir. Örneğin Horasan İslam Devleti nisan ayında Özbekistan'ın Tirmiz bölgesindeki askerî tesislere roket saldırısı düzenlediğini açıklamış, Özbekistan yönetimi ise bu haberleri

---

⁵⁵ Bkz. Andrey Kazantsev, "Afghanistan Crisis: Security Problems for Russia and Central Asian States", *Russian International Affairs Council – RIAC*, 16 Ağustos 2021, <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/afghanistan-crisis-security-problems-for-russia-and-central-asian-states/>, erişim 29.04.2022.

⁵⁶ Erica Marat, "All eyes on Central Asia", *IPS Journal*, 16 Ağustos 2021, <https://www.ips-journal.eu/topics/democracy-and-society/all-eyes-on-central-asia-5367/> erişim 29.04.2022. ve Andrey Kazantsev, age.

yalanlamıştı.⁵⁷ Fakat Taliban konu ile ilgili yaptığı açıklamada Özbekistan'a roket saldırısını doğrulamış ama atılan roketlerin Özbekistan'a ulaşmadığını belirtmişti. Ayrıca olayın hemen sonrasında Afganistan tarafında Özbek helikopterlerinin uçuş yaptığı gözlemlenmişti.⁵⁸ Daimi tarafsızlık statüsüne sahip bir ülke olan Türkmenistan'ın sınırları ise Afganistan'dan gelebilecek saldırılara karşı en korumasız sınır olarak göze çarpmaktadır. Türkmen yönetimi her ne kadar gelişmelerle ilgili hiçbir açıklama yapmasa da merkezî Afgan yönetimi ile Taliban ve diğer örgütler arasında kuzey bölgelerde çatışmaların yoğunlaştığı 2014 yılından bugüne zaman zaman Türkmenistan sınırında ihlaller yaşanmış; Taliban iktidarı ele geçirdikten sonra ise Taliban güçleri ile Türkmen askerleri arasında ufak çaplı çatışmalar rapor edilmiştir.⁵⁹

5. Taliban Sonrası Orta Asya Bölgesel Güvenliğinde Rusya ve Çin

Taliban'ın iktidarı sonrası sadece bölge devletlerinin değil, Rusya ve Çin gibi bölgesel güçlerin de Taliban'ın kendisinden çok Afganistan'daki diğer cihatçı örgütleri güvenliklendiklerini ve bu örgütlerden kaynaklı olarak hem Orta Asya ülkelerine hem de hem kendi topraklarına yaşanacak olası sızmalardan ve eylemlerden çekindikleri gözlenmektedir. Elbette, bu ülkeler için ABD'nin Afganistan çekilmesi ve Taliban'ın iktidarı ele geçirmesi, hem doğabilecek muhtemel güç boşluğu bu örgütlerin güçlenmesine imkân sağlayacağından hem de Taliban'ın bunlarla mücadelede gereken özeni göstermeyeceği ve hatta bu örgütleri zımnî olarak destekleyeceği endişesinden dolayı bu güvenlikleştirmeyi beslemektedir. Dolayısıyla yaşanan gelişmeler Orta Asya'da Afganistan'daki radikal akımlardan kaynaklanabilecek risklere karşı bir güvenlikleştirme için gayet müsait bir zemin hazırlamıştır ve Rusya ve Çin'in bunu bölgedeki etkinliklerini arttırmak için kendi avantajlarına kullanmak istemeleri

---

⁵⁷ "Uzbekistan Rejects Claim By Islamic State Affiliate In Afghanistan Over Rocket Assault", *RFE/RL's Uzbek Service*, 19 Nisan 2022, <https://www.rferl.org/a/uzbekistan-islamic-state-afghanistan--rocket-assault/31810956.html> erişim 29.04.2022.

⁵⁸ "Raketi IGİL ne doleteli do Uzbekistana - 'Taliban'", *Gazeta.uz*, 20 Nisan 2022, <https://www.gazeta.uz/ru/2022/04/20/afghanistan-border/> erişim 29.04.2022.

⁵⁹ Bruce Pannier, "First Firefight: Turkmen, Taliban Engage In Border Shoot-Out", *RFE/RL*, 5 Ocak 2022, <https://www.rferl.org/a/turkmen-taliban-border-shoot-out/31640971.html> erişim 29.04.2022.

beklenebilir bir gelişmedir. Nitekim aradan geçeden kısa zaman içerisinde bile bunun emareleri görülmüştür. Tarihsel olarak da bölgede radikal İslami örgütlerin eylemlerinin yoğunlaştığı dönemlerde Rusya ve Çin'in, öncülük ettiği KGAÖ ve ŞİÖ gibi örgütler aracılığıyla, bölgesel güvenlik konuları üzerindeki etkisinin arttığı görülmektedir. Örneğin, ÖİH'nin 1999 ve 2000 yıllarında Kırgızistan ve Özbekistan'da gerçekleştirdiği terör eylemlerini müteakip 2001 yılında Özbekistan'ın da katılımıyla ŞİÖ'nün kurulması kararlaştırılmış ve kurucu altı devlet arasında imzalanan "Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırıcılığa Karşı Şangay Anlaşması" ile örgütün temel amacı "üç şeytan" olarak formüle edilen etnik ayrılıkçılık, dini radikalizm ve uluslararası terörizm ile mücadele olarak tanımlanmıştır.⁶⁰ Benzer şekilde, 2005 yılında Özbekistan'ın Andican kentinde yaşanan olaylardan sonra Özbekistan daha önceleri üye olmaya yanaşmadığı Rusya liderliğindeki KGAÖ'ye katılma kararı almıştır.⁶¹

Bugün de, Taliban'ın Afganistan'da iktidarı ele geçirdiği Ağustos ayından itibaren Rusya ve Çin'in bölgedeki faaliyetleri ve temasları yoğunlaşmıştır. Ağustos ayının ilk günlerinde Rus ve Özbek askerî unsurları Özbek-Afgan sınırında bir askerî tatbikat gerçekleştirdiler. 5 Ağustos'ta ise bu sefer Tacikistan'da Rus, Özbek ve Tacik güçleri üçlü bir askerî tatbikat gerçekleştirdiler.⁶² İki gün sonra ise Kırgızistan'da konuşlu olan KGAÖ Acil Müdahale Gücü'ne mensup Rus, Kazak, Kırgız ve Tacik askerler tarafından bir askerî tatbikat yapıldı.⁶³ Tacikistan'da Ekim ayında yine KGAÖ bünyesinde, altı gün süren başka bir askerî tatbikat daha gerçekleştirildi ve KGAÖ Genel Sekreteri Tacikistan sınırlarından hiçbir saldırıya izin vermeyeceklerini açıkladı.⁶⁴ 16-17 Eylül'de Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de düzenlenen KGAÖ ve ŞİÖ zirvelerinden ise iki önemli

---

⁶⁰ Yuan, Jing-dong. (2010) "China's Role in Establishing and Building the Shanghai Cooperation Organization (SCO)", *Journal of Contemporary China*, 19:67, 2010, s. 862.

⁶¹ Özbekistan daha sonra 2012 yılında bu örgütten ayrılacaktır.

⁶² "Russian and Uzbek militaries begin joint Afghan border drills", *Reuters*, 2 Ağustos 2021, <https://www.reuters.com/world/russia-scale-up-military-drills-near-afghan-border-ifax-2021-08-02/>, erişim 29.04.2022.

⁶³ "CSTO Rapid Deployment Force begins exercise in Kyrgyzstan", *TASS*, 7 Eylül 2021, <https://tass.com/defense/1334701>, erişim 29.04.2022.

⁶⁴ "Russia-led bloc concludes drills near Afghan border to boost Tajik security", *Reuters*, 24 Ekim 2021, <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/russia-led-bloc-concludes-drills-near-afghan-border-boost-tajik-security-2021-10-23/>, erişim 29.04.2022.

sonuç çıktı: Bölge ülkeleri Afganistan'dan mülteci kabul etmeyecek ve bölgede yabancı askerî üslerin kurulmasına izin verilmeyecekti.⁶⁵ İkinci husus doğrudan ABD'yi hedef alan bir tutumdur. ABD Afganistan'dan ayrıldıktan sonra bu ülkedeki radikal örgütlerle mücadeleyi sürdürebilmek için komşu ülkelerde askerî üslere ihtiyaç duymaktaydı, aksi takdirde bu gibi hava operasyonları için Körfez ülkeleri gibi uzak bölgelerdeki üslerini kullanmak zorundaydı. Çin ve Rusya, ABD'nin Orta Asya'da askerî üs kurması seçeneğini böylelikle baştan reddetmiş oluyordu. Hatta Rusya ABD'ye eğer çok ihtiyaç duyuyorsa bölgedeki Rus üslerini kullanabileceğini, bu konuda müzakerelere açık olduklarını ilettiler.⁶⁶

Mülteci meselesi ise Afganistan'daki radikal örgütlere mensup militanların mülteci kılığında bölge devletlerine sızabilecekleri endişesinden dolayı ilgili bütün ülkelerin üzerinde hassasiyetle durduğu bir konuydu. Özellikle de Rusya hem bu militanlar bölge ülkelerinde istikrarsızlık yaratabileceği hem de Orta Asya ülkeleri üzerinden Rusya topraklarına sızabilecekleri için bölge ülkelerine mülteci kabul etmeme çağrısı yaptı. Mülteci akımını kontrol altında tutulmasının yanı sıra, radikal ideolojinin yayılmasının ve uyuşturucu kaçakçılığının engellenmesi ve KGAÖ'nün askerî tatbikatlar, askerî eğitim, güvenlik iş birliği ve istihbarat paylaşımı noktasında bölgedeki etkinliğinin artırılması Rusya'nın bölgeye yönelik Afganistan siyasetinin temel amaçlarını oluşturmaktadır.⁶⁷

Çin güvenlik konularında Orta Asya ülkeleri üzerinde Rusya kadar etkili olmasa da, Afganistan'daki gelişmeler bir yandan ŞİÖ bünyesindeki terörizm ve aşırılıkçılık karşıtı iş birliğini yoğunlaştırma, diğer taraftan da

---

⁶⁵ “CSTO, SCO summits presage policy of wary tolerance of Taliban regime in Afghanistan”, *Eurasianet*, 17 Eylül 2021, <https://eurasianet.org/csto-sco-summits-presage-policy-of-wary-tolerance-of-taliban-regime-in-afghanistan> erişim 29.04.2022.

⁶⁶ Michael R. Gordon, Gordon Lubold, “U.S. Asked Russia About Offer of Bases to Monitor Afghan Terror Threat”, *The Wall Street Journal*, 27 Eylül 2021, <https://www.wsj.com/articles/u-s-asked-russia-about-offer-of-bases-to-monitor-afghan-terror-threat-11632767164>, erişim 29.04.2022.

⁶⁷ Jeffrey Mankoff, “Afghanistan Will Put Russia’s Regional Ambitions to the Test”, *World Politics Review*, 7 Eylül 2021, <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/29937/for-russia-afghanistan-is-an-opportunity-and-a-test>, erişim 29.04.2022. ve Dimitri Trenin, “Afghanistan After the U.S. Pullout: Challenges to Russia and Central Asia”, *Carnegie Moscow Center*, 13 Temmuz 2021, <https://carnegiemoscow.org/commentary/84951>, erişim 29.04.2022.

başta Tacikistan olmak üzere Çin'in bölgedeki askerî varlığını arttırma potansiyeli taşımaktadır. Çin için Afganistan'daki en önemli mesele doksanlı yıllarda Afganistan'da kurulmuş ve bir dönem Taliban'ın desteğini de almış olan Doğu Türkistan İslami Hareketi'nin bu ülkedeki varlığıdır. Taliban bugün her ne kadar Afganistan'da Uygur direnişçilerinin faaliyet göstermediğini söylese de Çin ile yapılan görüşmeler neticesinde Çin'in desteğini almak karşılığında Uygurların Çin sınırına yakın bölgelerden uzaklaştırılmasını kabul ettiği iddia edilmektedir.⁶⁸ Öte yandan Çin ile Afganistan sınırında yer alan ve Doğu Türkistanlı direnişçilerin faaliyet gösterdiği Wakhan bölgesine komşu Tacikistan topraklarında Çin'e ait askerî tesislerin olduğu; bu askerî unsurların yaklaşık beş yıldır Tacikistan'da faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Geçtiğimiz ekim ayı itibariyle ise Çin'in aynı bölgede Tacikistan'daki ikinci askerî üssünü kurması Tacik makamları tarafından onaylanmıştır.⁶⁹

6. Kazakistan Protestoları ve Afganistan

Görüldüğü üzere Afganistan kaynaklı güvenlik riskleri özellikle bu ülkeye sınırı olan bölge devletleri için belli ölçüde somut güvenlik problemleri oluştursa da bunun bölge devletleri ve diğer bölgesel güçler tarafından güvenleştirilerek kendi çıkarları doğrultusunda araçsallaştırılma potansiyeli de bulunmaktadır. Bunun en iyi örneklerinden biri 2022 yılı Ocak ayında Kazakistan'da yaşanan protestolar sonrasında ülkede düzenin sağlanması için Kazak hükûmetinin KGAÖ üyesi devletleri ülkeye barış gücü göndermeye davet ederken yaşananları başta Afganistan olmak üzere yurtdışında eğitim görmüş teröristlerin gerçekleştirdiği profesyonel bir saldırı olarak nitelemesiydi. Sene başında LPG fiyatlarına yapılan yüksek zamları protesto etmek için öncelikle batı Kazakistan'daki Janaozen şehrinde başlayan gösteriler kısa sürede ülkenin geneline yayıldı ve ekonomi merkezli barışçıl protestolar olmaktan çıkarak özellikle de Almatı gibi

---

⁶⁸ Reid Standish, "Taliban 'Removing' Uyghur Militants From Afghanistan's Border With China", *RFE/RL*, 5 Ekim 2021, <https://www.rferl.org/a/afghanistan-taliban-uyghurs-china/31494226.html>, erişim 29.04.2022.

⁶⁹ Reid Standish, "Tajikistan Approves Construction Of New Chinese-Funded Base As Beijing's Security Presence In Central Asia Grows", *RFE/RL*, 27 Ekim 2021, <https://www.rferl.org/a/tajikistan-approves-chinese-base/31532078.html>, erişim 29.04.2022.

büyük şehirlerde güvenlik güçleriyle silahlı çatışmaların yaşandığı şiddet gösterilerine dönüştü.

Protestoların dördüncü gününde Kazak Cumhurbaşkanı Tokayev büyük şehirlerdeki şiddet gösterilerini ülkesine yönelik bir terör saldırısı olarak nitelendirdi ve KGAÖ üyesi devletleri Kazakistan'a yardım etmeye davet etti. Tokayev'e göre bu teröristler yurt dışında eğitilmişlerdi ve bu itibarla yaşanan olaylar Kazakistan'a yönelik yabancı bir saldırı olarak görülmeliydi.⁷⁰ Rusya Federasyonu Federasyon Konseyi Başkan Yardımcı Konstantin Kosaçev ise yaptığı açıklamada Kazakistan'daki göstericiler arasında Afganistan'da konuşlu radikal örgütlere mensup eğitilmiş militanların bulunduğunu söyledi.⁷¹ Benzer bir açıklama da Rusya Federasyonu Devlet Duması Uluslararası İlişkiler Komisyonu Başkanı Leonid Slutski'den geldi.⁷² Avrupa Birliği Konseyi Başkanı Charles Michel ile gerçekleştirdiği bir toplantıda konuya tekrar değinen Tokayev bu olayların yabancı militanların katılımıyla Kazakistan'a karşı düzenlenmiş bir terör saldırısı olduğunu belirtti. Ona göre bu yabancı militanların çoğu da Orta Asya ülkelerinden ve Afganistan'dan gelmekteydiler ve amaçları da Kazakistan'da yönetimi zorla ele geçirmektir.⁷³ Buna karşılık Taliban yönetimi ise yaptığı açıklamada bu iddiaların doğru olmadığını söyleyerek bunu destekleyecek bir kanıt da bulunmadığını belirtti. Ayrıca Afganistan topraklarının komşu ülkelere saldırı için kullanılmayacağına dair vermiş oldukları taahhüde bağlılıklarının devam ettiğini söyledi.⁷⁴

KGAÖ üyesi ülkelere ait askerî birlikler Kazakistan'da hiçbir çatışmaya girmediler ve olayların yatışmasıyla birlikte bu ülkeden ayrıldılar.

---

⁷⁰ “Prezident Kazakhstana obratilsia k glavam gosudarstv ODKB za pomoshch'iu”, *Interfax*, 5 Ocak 2022, <https://www.interfax.ru/world/814011>, erişim 29.04.2022.

⁷¹ “Kosachev zaiavil, chto v chisle protestuiushchikh v Kazakhstane est' boeviki iz band Afganistana”, *Interfax*, 6 Ocak 2022, <https://www.interfax.ru/world/814085>, erişim 29.04.2022.

⁷² “Slutskii uvidel v situatsii v Kazakhstane pocherk terroristicheskoi interventsii”, *Interfax*, 6 Ocak 2022, <https://www.interfax.ru/world/814121>, erişim 29.04.2022.

⁷³ “Kasym-Zhomart Tokaev provel peregovory s Prezidentom Evropeiskogo Soveta Sharlem Mishelem”, *Akorda*, 10 Ocak 2022, <https://www.akorda.kz/ru/kasym-zhomart-tokaev-provel-peregovory-s-prezidentom-evropeyskogo-soveta-sharlem-mishelem-1002514>, erişim 29.04.2022.

⁷⁴ “Talibi oprovergli svoiu prichastnost' k besporiadkam v Kazakhstane”, *Interfax*, 2 Şubat 2022, <https://www.interfax.ru/world/819823>, erişim 29.04.2022.

Tokayev yönetimi ise iktidarını korudu. Kazak hükûmeti gösterilere katılan yabancılara dair bugüne kadar hiçbir kanıt sunamadı. Buna yönelik yapmış oldukları bazı girişimler ise fiyasko ile sonuçlandı.⁷⁵ Kazakistan'da sokakları savaş alanına çeviren grupları kimin silahlandığı, KGAÖ'nün askerî yardımının Astana'daki iktidar mücadelesinde nasıl bir rol oynadığı konularını irdelemek bu çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır. Fakat yaşanan olaylar göstermektedir ki Afganistan kaynaklı güvenlik riskleri özellikle de Taliban'ın iktidara gelmesiyle birlikte bir yandan bölge ülkeleri için belli ölçüde gerçek bir güvenlik tehdidi ve istikrarsızlık kaynağı olma özelliği taşıırken diğer yandan da hem bölge ülkelerindeki siyasi iktidarların hem de diğer bölgesel güçlerin çıkarlarına hizmet edecek şekilde güvenikleştirilmeye de gayet elverişlidir.

Sonuç

Hem doksanlı yıllarda yaşananlar hem de bugünkü gelişmeler Afganistan'da Taliban iktidarının Orta Asya ülkeleri ve ilgili bölgesel güçler tarafından Afganistan'daki diğer iktidar seçeneklerine göre daha fazla güvenikleştirildiğini göstermektedir. Başka bir deyişle bölge ülkeleri modern bir ulus devlet projesi olarak gördükleri Afganistan İslam Cumhuriyeti ile komşu olmayı Taliban'lı Afganistan İslam Emirligi'ne göre daha az güvenlik riskleri barındıran bir seçenek olarak görmektedirler. Taliban'lı Afganistan'a yönelik bu güvenikleştirmenin temel sebeplerinin şunlar olduğu anlaşılmaktadır: Taliban'ın diğer Orta Asya devletlerinde de benzer İslami rejimlerin kurulması için faaliyet gösterme ve Afganistan'da kendine yaşam alanı bulan ve üyelerinin ciddi bir kısmı Orta Asya kökenli kişilerden oluşan diğer radikal İslamcı örgütleri destekleyerek bölge ülkelerini istikrarsızlaştırma potansiyeli. Bu tehditler doksanlı yıllardaki birinci Taliban iktidarı döneminde daha da geçerliydi, fakat bugün

---

⁷⁵ Örneğin, Kazakistan'daki protestolara katıldığı iddiasıyla tutuklanıp işkence sonrası olaylara para karşılığı katıldığı yönünde açıklama yaptırılan bir Kırgız vatandaşı Kırgızistan'da bilinen bir müzisyen çıkınca Bişkek'teki Kazakistan büyükelçiliği önünde protesto düzenlenmiş, Kırgız cumhurbaşkanı da dâhil olmak üzere üst düzey bazı yöneticiler konu ile ilgili açıklamalar yapmış ve olay iki ülke arasında küçük çaplı bir siyasi krize dönüşmüştü. Kırgız müzisyen ancak bir sene sonra tahliye edildi. "V Kazakhstane osvobodili kyrgyzskogo muzykanta Ruzakhunova, zaderzhannogo za 'uchastie v protestakh'", *Fergana*, 10 Ocak 2022, <https://fergana.news/news/124591/>, erişim 29.04.2022.

Taliban'ın dış meşruiyet arayışı çerçevesinde uluslararası muhataplarına vermiş olduğu garantiler düşünüldüğünde en azından kısa vadede ve açık bir biçimde yukarıda bahsedilen rejim ihracı arayışına tevessül etmemesi ve diğer radikal dini örgütlere destek vermemesi beklenebilir. Yine de ABD'nin Afganistan'dan çekilmesiyle ortaya çıkabilecek güç boşluğunun bile tek başına bu ülkedeki radikal dini örgütlerin daha da güçlenmesi için uygun bir zemin hazırlayacağı endişesi bugünkü güvenlik kaygılarını arttırmaktadır.

Doksanların ilk yarısında ve Taliban'ın Afganistan'daki birinci iktidar döneminde Afganistan kaynaklı güvenlik tehditleri yeni bağımsız Orta Asya devletlerinin en önemli güvenlik sorunları arasındaydı. Hem bu ülkedeki güç boşluğu Tacikistan iç savaşının uzamasına sebep olmuş hem de ÖİH gibi İslamcı örgütler Taliban'ın desteğini alarak bu ülkede kendine hayat alanı bulmuş ve Orta Asya ülkelerinde çeşitli eylemler gerçekleştirerek bölge güvenliğini tehdit etmişlerdi. Bunun karşısında yeni bağımsız Orta Asya ülkeleri söz konusu sorunlarla yeteri kadar etkili mücadele edememiş ve bu durum Rusya gibi bölge dışı aktörlerin bu ülkeler üzerindeki etkisinin artmasına sebep olmuştu. ABD'nin Afganistan'dan çekilmesiyle birlikte yeniden iktidara gelen Taliban yönetimi Afganistan topraklarının komşu ülkelere tehdit oluşturacak şekilde kullanılmasına izin vermeyeceklerini açıkladı. Hem bu sebeple hem de artık sahada oluşan gerçekliği değiştirme imkânı bulunmadığından bugün Tacikistan dışındaki bölge ülkeleri Taliban yönetiminin bizzat kendisinden daha çok bu ülkedeki diğer IŞİD ve El-Kaide bağlantılı diğer radikal örgütlerden gelebilecek tehditleri güvenlikleştirmektedir. Yine de Taliban'ın bu gibi örgütleri destekleme noktasındaki geleneksel tutumu ve bu konuda hâlihazırda var olan tarihsel hafıza başta Tacikistan yönetimi olmak üzere pek çok kesimde Taliban iktidarına karşı oluşan olumsuz tavrı beslemektedir. Diğer taraftan Taliban iktidarının ve Afganistan'daki radikal örgütlerin bölge ülkelerine somut bir güvenlik tehdidi oluşturduğu kadar, yukarıda değinilen Kazakistan örneğinde olduğu gibi, bölge ülkelerindeki siyasi iktidarlar ve Rusya ve Çin gibi bölgesel güçler tarafından kendi çıkarları doğrultusunda güvenlikleştirilme potansiyeli de bulunmaktadır. Dolayısıyla, bugün Afganistan kaynaklı tehditler bir yandan bölge ülkeleri için, özellikle de sınır bölgelerinde, belli ölçüde somut bir güvenlik riski oluştururken, diğer taraftan ise bu tehdit algısının hem bölge ülkelerindeki yönetimlerin kendi iktidarlarını korumasına, hem de Rusya ve Çin gibi devletlerin

başta bölgesel güvenlik ilişkilerinde olmak üzere bölge ülkeleri üzerindeki etkisinin artmasına yardım edecek şekilde araşsallaştırıldığı görölmektedir.

Summary

This article questions possible security outcomes for the Central Asian states of the US withdrawal from Afghanistan and the simultaneous Taliban takeover. Drawing on the securitization approach, it also discusses the potential for the instrumentalization of security problems originating from Afghanistan by regional states and other actors such as Russia and China. Through the comparative case analysis method and based on the analysis of primary and secondary sources, the first Taliban rule during the 1990s and the second one that has begun since the Taliban takeover as of August 2021 are examined comparatively in terms of their impacts on Central Asian security relations. Within this framework, in the first part of the study, the security problems in Central Asia arising from Taliban-ruled Afghanistan during the 1990s are examined. In the second part, the reactions of the Central Asian states to the second Taliban rule in Afghanistan and the potential security risks stemming from religious militant groups located in this country are discussed. Lastly, the potential for the instrumentalization of security problems originating from Taliban-ruled Afghanistan is revealed by referring to the January protests in Kazakhstan.

After the withdrawal of the Soviet Union from Afghanistan, power struggles between mujahideen groups have put the country in a chaotic situation. Taliban, which expanded its sphere of influence by taking advantage of the power vacuum, became a security problem for the countries of the region. Between 1996 and 2001, international terrorist organizations with radical Islamic views such as Al-Qaeda and the Islamic Movement of Uzbekistan found a safe haven in Afghanistan under Taliban rule. After the US military intervention in Afghanistan, the Taliban and other organizations relocated to the tribal areas on the Pakistani borders and continued their activities there.

The chaotic environment and instability in Afghanistan were perceived as serious security problems by the newly independent Central Asian states. These countries developed much better relations with the new governments established in Afghanistan after 2001 compared to the Taliban

period. Contributing to Afghanistan's attainment of a stable administration, the regional countries wanted to eliminate problems such as international terrorism, drug smuggling, and illegal immigration from Afghanistan. After the withdrawal of the US troops, the Taliban took over the administration of the country and the Central Asian states re-evaluated their relations with Afghanistan. Since these countries have reached more stable structures compared to the 1990s, they perceived a relatively low threat level during the second rule of the Taliban.

After the Taliban's takeover of power, both regional and international actors reviewed their relations with Afghanistan and none of them recognized the Taliban as a legitimate government. However, the relations were kept at a certain level by considering important issues, especially humanitarian aid and international problems. It cannot be said that all regional or global actors approach the Taliban administration in the same way. There are differences in the policies and the degree of securitization applied by the countries of Central Asia toward Taliban-ruled Afghanistan. However, the general tendency is to keep the channels of dialogue with the Taliban open and to maintain relations based on mutual interests. On the other hand, security threats posed by religious militant groups located in Afghanistan such as ISIS-K continue to worry Central Asian states.

It can be argued that security risks originating from Afghanistan create concrete security problems to a certain extent, especially for the regional states bordering the country. However, this situation also has the potential to be securitized by regional states and other regional powers and instrumentalized in their own interests. Thus, it can be turned into a useful instrument in suppressing national opposition movements, which use Islamic discourse or protest movements against the current administrations. As a matter of fact, the protest in Kazakhstan showed that security risks originating from Afghanistan could easily be turned into an appropriate tool for securitization by both the governments of regional states and the other big powers. In short, both regional countries and states such as Russia and China can securitize and instrumentalize Taliban rule in Afghanistan in a way that will help to increase their influence on regional countries, especially in regional security relations.

Çatışma Beyanı:

Araştırmanın yazarları olarak herhangi bir çıkar çatışması beyanımız bulunmamaktadır.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı:

Yazarların çalışmaya katkı oranları %50'dir.

Kaynakça

- ABDULLAEV Kamoludin ve BARNES Catherina (ed.) (2001). *Politics of Compromise: The Tajikistan Peace Process*, ACCORD, Issue 10, Conciliation Resources, London.
- BUZAN Barry, WAEVER Ole vd. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London.
- BUZAN Barry ve WAEVER Ole (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge.
- CORNELL Svante E. (2005). "Narcotics, Radicalism, and Armed Conflict in Central Asia: The Islamic Movement of Uzbekistan", *Terrorism and Political Violence*, 17:4, 619-639.
- GIUSTOZZI Antonio (2018). *The Islamic State in Khorasan: Afghanistan, Pakistan and the New Central Asian Jihad*, Hurst & Company, London.
- GUNN T. Jeremy (2003). "Shaping an Islamic Identity: Religion, Islamism, and the State in Central Asia", *Sociology of Religion*, 64:3, 389-410.
- JING-DONG Yuan (2010). "China's Role in Establishing and Building the Shanghai Cooperation Organization (SCO)", *Journal of Contemporary China*, 19:67, 855-869.
- LEE Jonathan L. (2018). *Afghanistan: A History from 1260 to the Present*, Reaktion Books, London.
- NAUMKIN Vitaly V. (2003). "Militant İslam in Central Asia: The Case of the Islamic Movement of Uzbekistan", *Berkeley Program in Soviet and Post-Soviet Studies*, Working Paper Series.
- OLIMOVA Saodat ve OLIMOV Muzaffar (2001). "The Islamic Renaissance Party", Kamoludin Abdullaev, Catherina Barnes (ed.), *Politics of Compromise: The Tajikistan Peace Processes*, ACCORD, Issue 10, Conciliation Resources, London, ss.26-27.
- OMELICHEVA Mariya Y. (2011). *Counterterrorism in Central Asia*, Routledge, New York.
- RASANAYAGAM Angelo (2003). *Afghanistan: A Modern History*, IB Tauris, London.
- RASHID Ahmed (1999). The Taliban: Exporting Extremism, *Foreign Affairs*, 78:6, 22-35.
- RASHID Ahmed (2002). *Jihad: The Rise of Militant Islam in Central Asia*, Yale University Press, New Haven.
- SAIKAL Amin (2004). *Modern Afghanistan: A History of Struggle and Survival*, IB Tauris, London.

- SANDERSON Thomas M., KIMMAGE Daniel, GORDON David A. (2010). "From the Fergana Valley to South Waziristan: The Evolving Threat of Central Asian Jihadists", *CSIS Report*.
- SINNO Abdulkader (2009). "Explain the Taliban's Ability to Mobilize the Pashtuns", (ed.) Robert D. Crews ve Amin Tarzi, *The Taliban and The Crisis of Afghanistan*, Harvard University Press, Massachusetts.
- WAEVER Ole (1995). "Securitization and Desecuritization", (ed.) Ronnie D. Lipschutz, *On Security*, Columbia University Press, New York, 46-86.
- YEGİN Abdullah (2015). "Afganistan Siyasetini Anlama Kılavuzu", Rapor, *SETA*, Yayın no: 53, İstanbul.
- İnternet Kaynakları**
- AHMADI Mumin (2021). "İstochniki: "Ansorullakh' gotovit napadenie na Tadzhiqistan. Tadzhiqskie siloviki perevedeny v rezhim povyshennoi gotovnosti", *Radio Ozodi*, <https://rus.ozodi.org/a/31476419.html>, erişim 29.04.2022.
- COUNTER EXTREMISM PROJECT, "Islamic Movement of Uzbekistan", <https://www.counterextremism.com/threat/islamic-movement-uzbekistan>, erişim 27.04.2022.
- "CSTO Rapid Deployment Force begins exercise in Kyrgyzstan", *TASS*, 7 Eylül 2021, <https://tass.com/defense/1334701>, erişim 29.04.2022.
- "CSTO, SCO summits presage policy of wary tolerance of Taliban regime in Afghanistan", *Eurasianet*, 17 Eylül 2021, <https://eurasianet.org/csto-sco-summits-presage-policy-of-wary-tolerance-of-taliban-regime-in-afghanistan> erişim 29.04.2022.
- GLOBALSECURITY.ORG, Hizb ut-Tahrir al-Islami (Islamic Party of Liberation), <https://www.globalsecurity.org/military/world/para/hizb-ut-tahrir.htm>, erişim 28.04.2022.
- GORDON Michael R.ve LUBOLD Gordon (2021). "US. Asked Russia About Offer of Bases to Monitor Afghan Terror Threat", *The Wall Street Journal*, <https://www.wsj.com/articles/u-s-asked-russia-about-offer-of-bases-to-monitor-afghan-terror-threat-11632767164> erişim 29.04.2022.
- HAMSİCİ Mahmut (2021). "Hizb-ut-Tahrir: Bazı Ülkelerde Yasaklanan Örgütün Türkiye'deki Konumu Ne?", *BBC Türkçe*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-55752612>, erişim 28.04.2022.
- IMAMOVA Navbahor (2021). "Central Asia Wrestles With New Reality in Afghanistan", *VOA*, <https://www.voanews.com/a/south-central-asia-central-asia-wrestles-new-reality-afghanistan/6209983.html>, erişim 29.04.2022.
- IMAMOVA Navbahor (2021). "Taliban Takeover Spurs Central Asian Diplomatic Activity", *VOA*, <https://www.voanews.com/a/taliban-takeover-spurs-central-asian-diplomatic-activity/6290950.html>, erişim 29.04.2022.
- IMANLIYEVA Ayzirek ve IBRAGIMOVA Kamila, "Kyrgyzstan, Tajikistan diverge on approaches to Afghanistan" *Eurasianet*, <https://eurasianet.org/kyrgyzstan-tajikistan-diverge-on-approaches-to-afghanistan>, erişim 29.04.2022.
- KARABEYESER Ayetullah (2015). "Tacikistan İslami Uyanış Partisi Kapatıldı", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tacikistan-islami-uyanis-partisi-kapatildi/389851>, erişim 27.04.2022.
- "Kasym-Zhomart Tokaev provel peregovory s Prezidentom Evropeyskogo Soveta Sharlem Mishelem", *Akorda*, 10 Ocak 2022, <https://www.akorda.kz/ru/kasym-zhomart-tokaev-provel-peregovory-s-prezidentom-evropeysko-go-soveta-sharlem-mishelem-1002514>, erişim 29.04.2022.

- KAZANTSEV Andrey (2021). "Afghanistan Crisis: Security Problems for Russia and Central Asian States", *Russian International Affairs Council*, <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/afghanistan-crisis-security-problems-for-russia-and-central-asian-states/>, erişim 29.04.2022.
- "Kosachev zaiavil, chto v chisle protestuiushchikh v Kazakhstane est' boeviki iz band Afganistana", *Interfax*, 6 Ocak 2022, <https://www.interfax.ru/world/814085>, erişim 29.04.2022.
- KUMENOV Almaz (2021). "Kazakhstan wheat redirected away from Afghanistan", *Eurasianet*, <https://eurasianet.org/kazakhstan-wheat-rediected-away-from-afghanistan>, erişim 29.04.2022.
- MANKOFF Jeffrey (2021). "Afghanistan Will Put Russia's Regional Ambitions to the Test", *World Politics Review*, <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/29937/for-russia-afghanistan-is-an-opportunity-and-a-test>, erişim 29.04.2022.
- MARAT Erica (2021). "All eyes on Central Asia", *IPS Journal*, <https://www.ips-journal.eu/topics/democracy-and-society/all-eyes-on-central-asia-5367/>, erişim 29.04.2022.
- NAJIBULLAH Farangis ve AHMADI Mumin (2021). "Resistance Leader Masud 'Visited Dushanbe' For Afghan Peace Talks, But Taliban Didn't Show Up", *RFE/RL*, <https://www.rferl.org/a/tajikistan-masud-talks-taliban/31507572.html>, erişim 29.04.2022.
- NAJIBULLAH Farangis ve SARWAR Mustafa (2022). "Taliban Says New Troops Near Central Asian Borders Will Bring Stability. The Neighbors Are Not So Sure", *Gandahara*, <https://gandhara.rferl.org/a/taliban-troops-central-asia-borders-stability/31706961.html>, erişim 29.04.2022.
- PANNIER Bruce (2021). "How Much Will Afghanistan Change Central Asia's Relations With Russia, China, And The United States?", *RFE/RL*, <https://www.rferl.org/a/central-asia-afghanistan-neighbors/31426320.html>, erişim 29.04.2022.
- PANNIER Brucev (2021). "Uzbekistan Has Good Reasons To Be On Good Terms With The Taliban", *RFE/RL*, <https://www.rferl.org/a/uzbekistan-taliban-business-relations/31474600.html>, erişim 29.04.2022.
- PANNIER Bruce (2021). "Kazakhstan, Kyrgyzstan Open Channels With The Taliban", *RFE/RL*, <https://www.rferl.org/a/kazakhstan-kyrgyzstan-taliban/31487684.html>, erişim 29.04.2022.
- PANNIER Bruce (2022). "First Firefight: Turkmen, Taliban Engage In Border Shoot-Out", *RFE/RL*, <https://www.rferl.org/a/turkmen-taliban-border-shoot-out/31640971.html>, erişim 29.04.2022.
- "Prezident Kazakhstana obratilsia k glavam gosudarstv ODKB za pomoshch'iu", *Interfax*, 5 Ocak 2022, <https://www.interfax.ru/world/814011>, erişim 29.04.2022.
- "Prezident Sadyr Zhaparov na sammite ODKB ozvuchil pozitsiiu Kyrgyzstana po situatsii v Afganistane", 16 Eylül 2021, Prezident Kyrgyzskoi Respublikı, http://www.president.kg/ru/sobytiya/20675_prezident_sadir_ghaparov_na_sammite_odkb_ozvuchil_poziciyu_kirgizsta_na_po_situacii_v_afganistane, erişim 29.04.2022.
- "Raketi IGIL ne doləteli do Uzbekistana- 'Taliban'", *Gazeta.uz*, 20 Nisan 2022, <https://www.gazeta.uz/ru/2022/04/20/afghanistan-border/>, erişim 29.04.2022.
- "Russian and Uzbek militaries begin joint Afghan border drills", *Reuters*, 2 Ağustos 2021, <https://www.reuters.com/world/russia-scale-up-military-drills-near-afghan-border-ifax-2021-08-02/>, erişim 29.04.2022.

- “Russia-led bloc concludes drills near Afghan border to boost Tajik security”, *Reuters*, 24 Ekim 2021, <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/russia-led-bloc-concludes-drills-near-afghan-border-boost-tajik-security-2021-10-23/>, erişim 29.04.2022.
- “Slutskii uvidel v situatsii v Kazakhstane pocherk terroristicheskoi intervensii”, *Interfax*, 6 Ocak 2022, <https://www.interfax.ru/world/814121>, erişim 29.04.2022.
- STANDISH Reid (2021). “Taliban ‘Removing’ Uyghur Militants From Afghanistan’s Border With China”, *RFE/RL*, <https://www.rferl.org/a/afghanistan-taliban-uyghurs-china/31494226.html>, erişim 29.04.2022.
- STANDISH Reid (2021). “Tajikistan Approves Construction Of New Chinese-Funded Base As Beijing’s Security Presence In Central Asia Grows”, *RFE/RL*, <https://www.rferl.org/a/tajikistan-approves-chinese-base/31532078.html>, erişim 29.04.2022.
- “Talibi oprovergli svoiu prichastnost’ k besporiadkam v Kazakhstane”, *Interfax*, 2 Şubat 2022, <https://www.interfax.ru/world/819823>, erişim 29.04.2022.
- “TM Interview with Chairman of the Kazakhstan Council on International Relations’ Erlan Karin”, *The Jamestown Foundation, Terrorism Monitor*, 19:19, 2021, https://jamestown.org/wp-content/uploads/2021/10/TM_October-7-2021_2.pdf?x91599, erişim 29.04.2022.
- TRENIÑ Dimitri (2021). “Afghanistan After the US Pullout: Challenges to Russia and Central Asia”, *Carnegie Moscow Center*, <https://carnegiemoscow.org/commentary/84951>, erişim 29.04.2022.
- “Turkmenistan: TAPI talk turn to pragmatic matters”, *Eurasianet*, 18 Ocak, 2022, <https://eurasianet.org/turkmenistan-tapi-talk-turns-to-pragmatic-matters>, erişim 29.04.2022.
- UMAROV Temur (2021). “Do the Taliban Pose a Threat to Stability in Central Asia?”, *Carnegie Moscow Center*, <https://carnegiemoscow.org/commentary/85271>, erişim 29.04.2022.
- UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL, Resolution 1214 (1998), <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1214>, erişim 18 Nisan 2022.
- “Uzbekistan predlozhit razmorozit’ aktivy Afganistana v zarubezhnykh bankakh. Chto o nikh izvestno?”, *Gazeta.uz*, 17 Eylül 2021, <https://www.gazeta.uz/ru/2021/09/17/frozen-assets/>, erişim 29.04.2022.
- “Uzbekistan Rejects Claim By Islamic State Affiliate In Afghanistan Over Rocket Assault”, *RFE/RL’s Uzbek Service*, 19 Nisan 2022, <https://www.rferl.org/a/uzbekistan-islamic-state-afghanistan--rocket-assault/31810956.html>, erişim 29.04.2022.
- “V Kazakhstane osvobodili kyrgyzskogo muzykanta Ruzakhunova, zaderzhannogo za ‘uchastie v protestakh’”, *Fergana*, 10 Ocak 2022, <https://fergana.news/news/124591/>, erişim 29.04.2022.